

קונטרס

מנחת שאול

הלכות ומנהגי חג שבועות

☆

מפתח עניינים מפורט

- ערב שבועות** ד
- לימוד הלכות שבועות לפני החג ובחג. שלא אומרים תחנון מר"ח סיון. דין הקזת ובידיקות דם וניתוחים בערב חג שבועות. הזהרת ספר חסידים לערב שבועות שחל בשבת. סעודה בערב שבועות.
- ליל שבועות ויומו** ו
- תיקון ליל שבועות. קריאת שמע על המיטה. זמן אמירת ברכות השחר. טבילה באשמורת הבוקר. ברכה על נטילת ידיים. ברכות התורה. תפילת שחרית, קריאת התורה ומוסף. לימוד ביום שבועות. דיני יו"ט שני של גלויות.
- בדין ברכות התורה** יב
- מקור לברכת התורה. דאורייתא או דרבנן. תפילה להצלחת הבנים בלימוד התורה. ספק בירך. הרהור בדברי תורה. אמירת פסוקים בדרך תחנונים. האם מותר ללמוד בלי לברך. בדין הישן שנת קבע ביום. בדין הניעור כל הלילה.
- מנהגי מאכלי חלב בשבועות** טז
- מקור למנהג אכילת חלב. טעמים למנהג. שמחת יו"ט בבשר ויין מהתורה. שמונה אפשרויות לקיים את המנהג.
- אכילת בשר אחר גבינה** יט
- ביאור הגמרא במסכת חולין (דף ק"ה ע"א). ביאור דברי הזוהר. פסק השו"ע והאחרונים ומנהגים. המתנה בין שתיית חלב לאכילת בשר. המתנה בין אכילת פיצה לאכילת בשר. אם מועיל שינה להפסיק בין בשר לחלב.
- גבינה קשה וגבינה רכה** כב
- גדר גבינה קשה וגבינה רכה. גבינה מתולעת. גבינה צהובה שבזמננו. מנהג הספרדים והאשכנזים למעשה.
- מקצת הלכות יו"ט** כג
- הכנת פתילות והדלקת נרות. להנמיך או לכבות את הגז. להדליק אש ע"י גוי. מקלחת ביו"ט. הכנה מיו"ט לחבירו. הכנה מיו"ט שני לשבת. הוצאה לצורך ושלא לצורך. איסרו חג.
- מעלת היום ע"פ הפלא יועץ** לב

©

מהדורה רביעית

אשמח מאוד לקבל הגהות והערות

בכל עניני הקונטרס ניתן לפנות

minchatshaul@gmail.com

חובר ע"י הצעיר באלפי ישראל

שאול דניאל בהר"ר יעקב סעיד שליט"א

ערב שבועות תשפ"א

מהדורה נוכחית יר"ל
בסיוע ביהכ"נ אורות חיים ומשה

לע"נ

ה"ה יוסף בן וועלוול ע"ה
הרה"ג רבי מרדכי בן זילפה יזדי ע"ה
ה"ה טופיק בן רחל ומרת רג'נה בת מרים ע"ה
ה"ה ויקטור בן ריני ומרת אילסא בת ויקטוריא ע"ה
ה"ה אברהם הלוי בן לטיפה ומרת גראסיאלא בת שרה ע"ה
ולעילוי נשמת כל הרוגי אסון מירון, ל"ג בעומר תשפ"א ע"ה

לזיווג הגון בקרוב

ה"ה מרדכי [MARK] בן לידיא הי"ו

להצלחת

מר אבי ה"ה יעקב בן רבקה הי"ו ומשפחתו
הרב רפאל [RALPH] בן לידיא הי"ו ומשפחתו
ה"ה יונתן הכהן בן בנימין הי"ו ומשפחתו
ה"ה אהרן נקצ'ה בן דוד הי"ו ומשפחתו

יה"ר שיראו נחת מכל יוצאי חלציהם, והקב"ה ישמרם ומכל צרה יצילם,
ויאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, וישלח להם ברכה והצלחה בכל
מעשה ידיהם לאורך ימים ושנים, ויזכו לראות בבנין גואל, אמן.

ערב שבועות:

- א. י"א ששואלים ודורשים בהלכות חג השבועות שלשים יום לפני חג השבועות (עיין ב"ח סימן תכ"ט, פנ"י מסכת מגילה דף ד' ע"א על התוס' ד"ה מאי, מהרש"א מסכת סוכה דף ט' ע"ב, מגן אברהם סימן תכ"ט ס"ק א' ופרי מגדים שם במשבצות זהב), י"א דסגי מראש חודש סיון (ביאור הגר"א שם), וי"א שאין ענין ללמוד הלכות החג אלא בחג עצמו (ב"י שם בתירוץ שני).
- ב. נוהגים לומר בערב ראש חודש סיון¹, תפילת השל"ה, שהיא תפילה על הבנים, והטעם, לפי שערב ראש חודש סיון הוא זמן המסוגל להתפלל על זרע כשר ובנים תלמידי חכמים, כיון שבחודש זה ניתנה תורה ואז נקראים, בנים אתם לה' אלוהיכם (של"ה עניני תפילה פרק נר מצווה).
- ג. בסדר קריאת הפרשיות, יש להתחיל תמיד את חומש במדבר בשבת הסמוכה לחג השבועות (שו"ע סימן תכ"ח סעיף ד'), המקור לכך הוא בדברי הגמרא במסכת מגילה (דף ל"א ע"ב), כי יש לקרות את הקללות שבפרשת בחוקותי לפני העצרת, והתוס' (שם בד"ה קללות) מוסיפים, שכדי לא להסמיך את הקללות לחג, מפסיקים בקריאה של פרשת במדבר².
- ד. אין אומרים תחנון מראש חודש סיון עד ח' בו (רמ"א סימן תצ"ד סעיף ב'), ויש נוהגים לא לומר עד י"ב בו (הליכות שלמה שבועות פרק י"ב סעיף ט"ז), ויש נוהגים בחו"ל שלא לומר גם ביום י"ג (כף החיים סימן קל"א ס"ק ק"ז בשם שיירי כנסת

¹ ואם חל ראש חודש סיון ביום ראשון, נחלקו הפוסקים האם אפשר לאומרה ביום שבת, י"א שאין לאומרה בשבת, והטעם, כיון שתפילה זו מבוססת על בקשות ותחנונים אודות הצאצאים, ותני בירושלמי (מסכת שבת פרק ט"ו) אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת, כמבואר בשו"ע (סימן קפ"ח סעיף ד') שבקשת צרכיו של אדם נאסרת ביום השבת (ספר דרך שיחה, פרשת יתרו עמוד ער), ועוד, לפי שתפילת השל"ה נתקנה ביום ערב ראש חודש סיון דווקא, ובשנה שחל ערב ראש חודש סיון ביום השבת הקדימו את יום זה ליום חמישי, דהיינו ערב ראש חודש מוקדם, ואז אכן ראוי לאומרו ביום חמישי (הגר"ח"ק שם), וי"א שמותר לאומרה בשבת, והטעם כמו שמצינו לומר תפילת רבי נחוניא קודם סדר הלימוד, כי בקשה על עניינים רוחניים אינה בקשת צרכיו האסורה בשבת (הגר"ש"א בהליכות שלמה פרק כ"ד אות י"א), ועוד, דלכאורה, כתב הרמ"א (בסימן רפ"ד סעיף ז') שנוהגין לומר יקום פורקן, ואין בזה משום איסור תחינה בשבת, וא"כ יש להבין מאי שנא מהא דפסק הרמ"א (בסימן תקפ"ד סעיף א' ובסימן תר"ט סעיף ג') שאין לומר בראש השנה שחל בשבת אבינו מלכנו, משום שאין שואלים צרכים בשבת, ובהסבר הדברים, יש להקדים דברי מדרש תנחומא (תפילת פרשת וירא), שכתוב, לפיכך אין מתפללים בשבת שמונה עשרה, שאם יהיה לו חולה בתוך ביתו, נזכר ברופא חולי עמו ישראל, והוא מיצר, והשבת ניתנה לקדושה לעונג ולמוחה ולא לצער. ועוד הוסיף בה דברים הלבוש (לבוש האורה פרשת ואתחנן), ותמצית דבריו, הא דאין אומרים תחינות בשבת, היינו תחינה השוברת לבו של אדם, אבל בקשה שיתן לו הקדוש ברוך הוא מתנות רבות מותר, וזה הטעם שתיקנו וסידרו בקשות במעמדות בשבת.

ולפי זה מובן כי תפילות ובקשות שרגילים לאומרם יום יום או מעת לעת, וטופס נוסחתם קבוע, ואומרים אותם כולם, בין עשיר בין עני, בין נער בין זקן, בין בריא בין חולה, ובדרך כלל נוסחאות ותפילות אלו בלשון רבים, ונכללים בה כל עמך בית ישראל, לכן לא חששו שמא על ידי אמירתם יגיע לחלל קדושת ומנוחת השבת על ידי שיהיה מיצר ודואב, אבל תחינות ובקשות פרטיות שאין להם טופס נוסח קבוע, או אפילו נוסחתם קבועה אבל נתקנו לעת צרה וכדומה, ואפילו נתקנו לאומרם תמיד ולכולם, מכל מקום שראו חכמינו ז"ל שיש חשש שתוך כדי אמירתם עלולים להוסיף תחינות ובקשות פרטיות ויבואו לידי צער, אסרו לאומרם. וא"כ נראה פשוט, שמותר לומר תפילת השל"ה בערב ראש חודש סיון שחל בשבת, כי נוסח התפילה קבוע ולא נתקנה לעת צרה וכנ"ל, ומ"מ אם חושש שיבוא לידי צער ודאבון נפש ותוגה אפילו בנוסח טופס קבוע שרגילים כולם לאומרם, ימנע מלאמרם, ועיין במגן אברהם (סימן רפ"ח ס"ק א'), שו"ת ישכיל עבדי (חלק ז' סימן מ"ד), שו"ת תורת לשמה (אור"ח סימן ק"ג), משנה ברורה (סימן קפ"ח ס"ק ט'), שו"ת משנת יוסף (חלק ו' סימן פ"ג), יסודי ישורון (חלק ג' עמוד ר"ו), שו"ת שבט הלוי (חלק א' סימן נ"ז), וכן עיין בשו"ת אז נדברו (חלק י"ד סימן כ"א) בענין זה, ונמי מסיק להתירא, ובפרט בבקשות ותפילות על להבא, וכ"ש בעניינים רוחניים דליכא חשש כלל אף בשבת.

וכן העלה לדינא בשו"ת שבט הקהתי (חלק ג' סימן קמ"ב) להדיא, שתחינות שאומרות הנשים לאחר הדלקת הנרות, תפילת הרמב"ן קודם מצות עונה, תפילה קודם ברית מילה לאבי הבן המולה והסנדק, ובשעת בכי התינוק הנימול, תפילת החולה קודם שלוקח טיפול או תרופה, תפילת השל"ה על הצאצאים כשחל ערב ראש חודש סיון בשבת, תפילה על אתרוג נאה כשחל ט"ו בשבט בשבת, התפילה שלאחר קריאת הנשיאים בתחילת חודש ניסן, וכל כיוצא בזה מותר, וכשם שהתירו לבקש ולהתחנן ולהתפלל על החולים ושאר צרכים בראש השנה ויום הכיפורים, ואף שחלים בשבת, ואף בבכי, כיון שהם ימי דין והזמן גרמא להתפלל על כל הצרכיוותיו, ע"ש, וכן הסכים איתנו מהרש"א שטרן שליט"א (במכתב ששלח לנו ביום כ"ו אייר תש"פ). ופוק חזי, שנהגו כל העולם שבשבת מברכים אומרים יהי רצון אחרי קריאת התורה, ומברכים את החודש, ודלא כמו כשיטת הערוך השולחן (באור"ח סימן תל"ז סעיף ט'), שתמה מי התיר לנו לקבוע תפלה חדשה [היה רצון שנהוג לאומרו] בשבת [מברכין], ואי איישר חילי אבטלינה וכו' עכ"ל.

² עם זאת, חכמי ומאורי הדורות הוסיפו ופירשו לאור דברי חז"ל על הפסוק ממדבר מתנה (במדבר פרק כ"א פסוק י"ח), שקריאת פרשה זו לפני חג מתן תורה, באה ללמדנו את הלקח, כי התורה ניתנה במדבר דווקא, וניתן ללמוד מכך את הערכים החשובים והמיוחדים שעלינו להפנים לפני קבלת התורה, וכמו שכתוב במדרש (במדבר רבה, חוקת י"ט כו) כי לכך ניתנה תורה במדבר, שיהיו הכל שווין בה, ועוד למה ניתנה במדבר, כשם שמדבר לא נזרע ולא נעבד, כך המקבל עול תורה פורקין ממנו עול דרך ארץ, דבר אחר, במדבר, מי מקיים את התורה, מי שמשים עצמו כמדבר ומפליג עצמו מן הכל. רואים אנו כי עלינו לשנן ולהפנים אל קרבנו את הלקחים הנלמדים מכך שניתנה התורה במדבר, וזוהי ההכנה הראויה לחג קבלת התורה.

הגדולה שם אות י"א), וכן נהגו יוצאי אר"ץ זכר לנס מוסאן בכל מקומות מושבותיהם (סדר סליחות להגר"י שחיבר עמוד קסו' ובספר דרך אר"ץ עמוד יט')³.

ה. נהגו שלא להקיז דם בשום ערב יו"ט ואין לשנות (רמ"א סימן תס"ח סעיף י'), והיינו טעמא, משום דבערב שבועות יצא שד דשמו טבוח, ואילו לא קיבלו ישראל את התורה הוי טבח להו לבשרייהו ולדמייהו, וגזרו רבנן על כל ערב יו"ט משום ערב שבועות וכו' (משנה ברורה שם ס"ק ל"ח), ועיין בספר מועד לכל חי (סימן ח' סעיף ב') שכתב בזה"ל, יום ד' סיון לא ישבע, ויום ט"ז וכ"ז לא יקז, ולא ילך תינוק יחידי ולא יוציא ילד בלא מכסה, ובדרך ישרה מנה יום ב' סיון שלא יקז, וכן הוא בקמח סולת, ולמהרח"ו זיע"א לא יקז יום א' ויום ט' וכ"ו, ולהרמב"ם יום כ"ז, ולחוקי חיים יום ג', ובערב שבועות שהוא אליבא דכולי עלמא ממאמר הגמרא במסכת שבת (דף קכ"ט ע"ב). וגזרו שאר ערבי ימים טובים משום ערב שבועות [ומ"מ בלילה שקודם ערב יו"ט מותר להקיז דם (מגן אברהם סימן תס"ח ס"ק ט"ו)]. והחמירו אפילו בעלוקות וכל כלי מציצה להוציא דם. והרב מחצית השקל (סוף סימן תס"ח) כתב, דאם אמר הרופא שיקז, אז צריך שישמע לו יעוין שם, ומילתא דפשיטא היא, והכל לפי החולי ולפי האדם עכ"ל, והמשנה ברורה (שם) כתב בזה"ל, וכל זה כשרוצה להקיז לבריאות, אבל משום סכנה כבר דשו בו רבים ושומר פתאים ה', ואפילו בערב שבועות התיר באליה רבה כשצו הרופאים בחולי שיש בו סכנה, אבל בלאו הכי לא.

לכן אין לבצע ניתוחים מתוכננים בערבי יום טוב, ובפרט בערב שבועות, אם לא שיש חשש פיקוח נפש, וכל שכן התרמת דם והוצאת מנות דם דרך הורידים אסור (שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב סימן מ"ו). ולענין בדיקות דם, יש מי שכתב להתיר, שאינו דומה להקזת דם שאסרו משום שמחליש את גוף האדם, משא"כ כשמוציאין מעט דם לבדיקה ואין מרגישים שום חולשה, מותר (שו"ת רבבות אפרים חלק א' סימן ש"מ), ויש אומרים שטוב להימנע גם מזה (ספר תורת היולדת פרק מ"ו סעיף ד' ובדברי ש"ח ערב שבועות תשע"ז בשם הגר"ח קניבסקי).

וכשחל שבועות ביום א', יש לאסור את כל הדברים הנ"ל בערב שבת, [אבל כשחל יום א' דפסח ביום ראשון, אין לאסור את כל הדברים הנ"ל בערב שבת] (כף החיים סימן תס"ח ס"ק צ"ח).

ו. כתוב במגן אברהם (בסימן ר"צ) בשם ספר החסידים (סימן רס"ו) אין לומר בשבת אלך לישן בצהרים כדי שיהיה לי כוח בליל מוצאי שבת, שיש בזה משום מכין משבת לחול עכ"ל, ולכן י"א שיש ליזהר בזה כשחל שבועות במוצ"ש (גליון עטורי מרדכי שבועות תשע"ח בשם הגרמ"ש קליין שליט"א), אך י"א דשפיר יכול לומר שישן בשביל להיות ער בליל שבועות, כיון שהוא לצורך מצוה, ואין הלימוד דבר חול האסור בשבת (שו"ת אור לציון חלק ג' פרק י"ח בביאורים לתשובה י"א).

ז. מצוה להמנע מלקבוע סעודה קודם סוף שעה תשיעית, שזהו מכלל כבוד יו"ט, כדי שיוכל לאכול סעודת יו"ט לתאבון, ולכן כשחל שבועות במוצ"ש י"א שלכתחילה יש להקדים סעודה שלישית, ורק אם שכח ולא עשאה קודם מנחה, יעשנה אח"כ ויאכל מעט פת (עיין רמ"א סימן תקכ"ט סעיף א' ומשנה ברורה שם ס"ק ה' וביאור הלכה שם ד"ה ממנחה), וי"א, שאפ"ה המנהג לעשותה אף לכתחילה אחר תפילת מנחה [קטנה] משום שכך הוא הסדר ע"פ הזוהר, ויאכל רק מעט פת (כף החיים שם ס"ק ט"ז, ועיין כף החיים סימן רל"ג ס"ק א' וס"ק ג').

³ ע"ש שהיה עלילת דם נגד היהודים, [יש כמה גירסאות מה היתה העלילה], והיה נס, ולולי ה' שהיה לנו, היו מכלים את חמתם ביהודים ולא היה נשאר בהם שריד ופליט.

ח. נוהגין לשטוח עשבים בשבועות⁴ בבית הכנסת והבתים, זכר לשמחת מתן תורה (רמ"א סימן תצ"ד סעיף ג'), וכן נוהגין להעמיד אילנות בבית הכנסת ובבתים, זכר שבעצרת נידונו על פירות האילן (משנה ברורה שם ס"ק י' בשם המגן אברהם), והגר"א ביטל מנהג זה, משום שעכשיו הוא חק העמים להעמיד אילנות בחג שלהם (משנה ברורה שם), ויש שכתבו לקיים מנהג זה, אף שיש מפקפקים, דהנח להם לישראל, שמנהגם תורה, ובפרט שמנהג זה קדום, ונזכר בדברי חז"ל (חזו"ע הלכות יו"ט עמוד שיז').

וכן יש נוהגים בחג השבועות, שמשליכים על הספר תורה שושנים בהוצאתו מן ההיכל (הגר"ח חיים פלאגי ברוח חיים או"ח סימן תצ"ד אות ד').

וכן יש מנהג ישראל ידוע, להכין שושנת ורדים ושאר עשבי בשמים בחג השבועות, ומעטרין בה את התורה, וטעם למנהג זה, ע"פ המדרש (בפרשת אחרי מות) על הפסוק כשושנה בין החוחים (בני יששכר חודש סיון מאמר ד' אות ז').

ליל שבועות ויומו:

א. י"א שיש לאַחַר תפילת ערבית⁵ בליל שבועות משום דין תמימות⁶ (משנה ברורה סימן תצ"ד ס"ק א' בשם הט"ז ופרי מגדים), ומטעם זה, י"א שאין דין תוספת יו"ט בשבועות (בנין שלמה סימן ל"ה), ובספר מועדים וזמנים (חלק ז' סימן רל"ג) כתב לבאר שיטתם, דאף דס"ל לט"ז (בסימן רצ"א ס"ק ו', סימן ת"ר ס"ק ב', סימן תרס"ח ס"ק א', ועוד) דתוספת יו"ט הרי הוא כעצמו של יו"ט, אפ"ה בליל שבועות אין להתחיל תפילת ערבית אלא לאחר צאת הכוכבים, והיינו טעמא, כיון דשבועות שונה משאר ימים טובים שבתורה, שבהם כתוב תאריך מדויק, א' תשרי, ט"ו ניסן, ט"ו תשרי וכן על זה הדרך, משא"כ בשבועות לא כתוב תאריך מדויק, אלא כתוב שבע שבתות תמימות, דהיינו ארבעים ותשעה יום לאחר חג הפסח, ושיהיו תמימות, וכיון שכן, בעוד יום שייך יום זה ליום ארבעים ותשע, א"כ לא שייך שיקרא שבועות, ואדרבה, דוקא לפי שיטת הט"ז, דס"ל דתוספת יו"ט מקרי עצמו של יו"ט, יש לאחר תפילת ערבית של שבועות, דכיון שכתוב בתורה תמימות, א"כ אם נקדים את חג השבועות למבעוד יום, נמצא שלא היה 49 יום תמימות, אלא היה חסר כמה שעות, ואתיא שפיר שיטת הט"ז, ובאמת כן כתוב להדיא בשו"ע הרב (סימן תצ"ד סעיף ב'), וז"ל, אף על פי שבכל ערבי יום טוב נוהגין להקדים תפילת ערבית של יום טוב מבעוד יום מטעם שנתבאר (בסימן רס"ז), מכל מקום בליל שבועות מאחרין להתפלל לאחר צאת הכוכבים, שאם יקדימו ויקבלו קדושת יום טוב בתפלה מבעוד יום, "הרי זה כמו שחסרו מעט ממ"ט ימי הספירה שלפני חג הזה", והתורה אמרה שבע שבתות תמימות תהיינה, ומזה הטעם אין לקדש גם כן קידוש היום מבעוד יום אף קודם תפילת ערבית עכ"ל, מיהו עיין בקרבן נתנאל על הרא"ש במסכת פסחים (פרק ד' סימן ב' ס"ק ב') שכתב לדייק מדברי הרא"ש שם, דגם בשבועות אפשר להקדים ולהוסיף מן החול על הקודש, ואין כל חיסרון בתמימות, וכן מבואר מסתימת הפוסקים למעשה, שיש דין תוספת יו"ט אף בשבועות, ואין זה מחסר מהתמימות בקבלה זו, כיון דס"ל שעדיין נקרא אותו זמן יום

⁴ אפשר לשטחם אפ' ביום טוב, אף אם אינם ראויים למאכל בהמה, שמחמת שחשב עליהם מבעו"י אין בהם משום מוקצה, ובפרט אם הם עשבים המריחים, ומ"מ אם חל שבועות ביום ראשון, אין לשטחם בשבת, כיון שכוונתו לצורך יו"ט, ואין שבת מכין ליו"ט, אלא ישטחם או בערב שבת או ביו"ט עצמו (משנה ברורה שם ס"ק ט').

⁵ הכוונה היא, להתפלל בצאת הכוכבים ולא לפני, כלומר, שאותם הנוהגים להתפלל מבעוד יום מפלג המנחה, בליל שבועות יאחרו להתפלל בצאת הכוכבים, ואכן הקהילות שנוהגות בכל שבת להתפלל בצאת הכוכבים, אין ענין לאחור בליל שבועות יותר מזה.

⁶ ואף הנשים, שפטורות מספירת העומר, מ"מ עליהן להמתין עכ"פ מלקדש על היין עד צאת הכוכבים (להורות נתן חלק ז' סימן ל"א).

- מ"ט של הספירה, אלא שאסור לעשות מלאכה, ודלא כמו שכתבנו לעיל בשם הט"ז (עיין חוט שני שבת חלק ד' עמוד שכח').
- ב. עיין להלן מנהגי עם ישראל בענין סעודת ליל שבועות, ותיכף אחר ברכת המזון, הולכים בזריזות לבית המדרש ללמוד תורה (עבודת הקדש להחיד"א כף אחת כ"ב).
- ג. אם שכח ולא אמר יעלה ויבא בברכת המזון בליל שבועות, איתא בשו"ע (בסימן קפ"ח סעיף ו') שחוזר, כדין ליל פסח וליל סוכות, אך י"א דאף על גב דכתבו הפוסקים דחוזר כדין טעה בשבת, מ"מ כיון ד"א דאין לחזור ביום טוב, קיי"ל סב"ל ואינו חוזר ביום טוב, חוץ מליל א' דפסח וליל א' דסוכות (בן איש חי שנה א' פרשת חוקת אות כ"א וחז"ע י"ט עמוד שח').
- ואשה שלא אמרה יעלה ויבוא בברכת המזון ביו"ט, לכו"ע אינה חוזרת אלא בליל פסח ובליל סוכות, ולא בליל שבועות (חז"ע שם עמוד שט' ע"פ שו"ת רעק"א סימן א'), [וה"ה בליל שבת, אם טעתה ולא אמרה רצה והחליצנו, י"א שצריכה לחזור (חז"ע שם), וי"א דאשה לעולם אינה חוזרת, אף בליל שבת (כף החיים סימן קפ"ח ס"ק כ"ד)].
- ד. איתא בזוהר הקדוש (פרשת אמור דף צ"ח ע"א) בזה"ל, חסידי קדמאי לא הוו ניימי בהאי ליליא, והוו לעאן באורייתא, ואמרו נייתי לאחסנא ירותא קדישא לן ולבנן בתרין עלמין, ועוד אמר רבי שמעון על חברייא דלעאן באורייתא בהאי ליליא, כולהון יהון רשימין וכתביבין בספרא דדכרניא, וקב"ה מברך לון בכמה ברכאן ועטרין דעלמא עלאה ע"כ.
- וכבר פשט המנהג בכל עם ישראל להיות נעורים כל ליל חג השבועות ולומדים בו תורה, והטעם ללימוד לפי הפשט, לפי שבשעת קבלת התורה היו ישראל נרדמים כל אותו הלילה, והוצרך הקב"ה להעירם משנתם על ידי קולות וברקים שהיו לפני מעמד הר סיני, ולכן צריכים לתקן הדבר על ידי שנעמוד על המשמר בלילה הזה ונעסוק בתורה כל הלילה (מגן אברהם ריש סימן תצ"ד, משנה ברורה שם ס"ק א' וכף החיים שם ס"ק ו').
- ה. מי שאינו ישן בלילה הזאת, יהיה לו לסימנא טבא דלא ינום ולא יישן מזלו, ומובטח לו שישלים שנתו⁷, וזוכה לבנים ובני בנים תלמידי חכמים, ועושה תיקון לשכינה (מגן אברהם סימן תצ"ד ס"ק ד' ומועד לכל חי סימן ח' אות י"ג), ולכן יתגבר כארי לישב על המשמר בעינים פקוחות לדחות את השינה ולא יתנמנם כלל, כי רבינו האר"י ז"ל החמיר מאד בענין השינה בזאת הלילה יותר מליל הושענא רבא (בן איש חי פרשת במדבר אות ג'), וכתוב בספר מועד לכל חי (סימן ח' אות ט"ז) בשם האר"י ז"ל, שהוראת חיי האדם היא בזו הלילה, לכן יזרז מאד ככל יכולתו, עכ"ל, ומ"מ מי שאינו יכול לסבול בתפילה להתפלל כראוי, יותר טוב שישן מעט⁸ (מועד לכל חי שם אות כ"א).
- ו. יזהרו שלא לדבר שיחת חולין כל הלילה, וצריך להם שמירה גדולה בזה בלילה זו, מפני דכל עת שיש אסיפה מאנשים הרבה דרכו של יצה"ר להכשילם לדבר דברי חול, ומדבר לדבר יבואו לדברים אסורים של

⁷ בענין הבטחה שישלים שנתו, יש להסתפק, האם הכוונה היא לארבעה החודשים הנותרים עד סוף השנה, או ההבטחה עומדת שנה שלימה עד חג השבועות הבא, וכבר עמד על המחקר הרב שמן ששון בספרו על שער הכוונות (שבועות אות י') וכתב בזה"ל, לענ"ד נראה שהוא שנה תמימה דבחינת הזמנים עד שבועות, שהרי כל התיקון הזה שאנו עוסקים בו בלילה הזה הוא לבחינת הזמנים והוא המגן, ודי בזה ע"כ, מיהו במכתב ששלח לנו הרה"ג משה חדיד (ביום איסרו חג שבועות תשע"ח) כתב דההבטחה דישראלים שנתו עומדת משבועות עד חג הפסח הבא, שבו נתקנים הבריורים של השנה החדשה, ואכמ"ל.

⁸ ויש סמך לשינת שחרית בעצרת, במדרש שיר השירים (א נ"ו), שבא הקב"ה ומצאם ישינים, והוצרך להעירם בקולות וברקים, ואם ישראל בשעת מתן תורה כך, על אחת כמה וכמה אנו יגיעי הגלות שאין לנו עונש על זה, אדרבה, נקבל שכר טוב על זאת, אם הכוונה לשם שמים (הר"י מעמדין בסידורו אות י"ב), וכן כתב הר"י מולכו (בארחות יושר פרק י"ב), ומאנה הנחם נפשי במה שנהגו רבים, שעומדים בבית ד' בלילות בליל שבועות וכאור בוקר ממהרים להתפלל תפילה חטופה, נים ולא נים, ויותר טוב היה להם שישכבו במיטתם ושבע ילון, וכמו השחר עלה, יכוון לקראת אלקיו ויתפלל בכוונה שלא ייצא שכרו בהפסדו, ועיין עוד להלן.

- שחוק ליצנות ולשון הרע, ויטנפו פיהם בדברים בטלים ודברי חול של משא ומתן (בן איש חי פרשת במדבר אות ג), ויושב בטל כישן דמי (שם).
- ז. סדר הלימוד בלילה הזו, תחילה תנ"ך ואח"כ המדרש ואח"כ האדרא רבא, כי כן מפורש בזוהר הקדוש למלעי באורייתא מתורה לנביאים, ומנביאים לכתובים, ובדרשות דקראי וברזי דחכמתא, ותרי"ג מצות ילמדו קודם המדרש, ואם יש להם זמן ילמדו האדרא זוטא ג"כ, וכבר נודע מנהגו של רבינו חיד"א ז"ל ללמוד בלילה זו שתי האדרות מעומד גם בעת זקנתו, אשריו, ואשרי חלקו, ואין ללמוד משניות בלילה זו, ומי שיש לו מנהג קבוע ללמוד י"ח פרקי משנה בכל יום, מותר ללמוד הי"ח פרקי משנה ביום טוב זה ביום דוקא ולא בלילה, דאין מניעה ללימוד המשנה⁹ אלא בליל שבועות בלבד, [ויש מיוצאי דמשק שנוהגים שאחר האידרא רבא קוראים ספר משלי, ומדרשים לא קראו כלל, ע"פ הגר"מ חדיד שליט"א], ויזהרו ללמוד כל סדר הלימוד של זאת הלילה בחשק גדול ובשמחה רבה והתלהבות הלב, כי הלימוד המתוקן לזאת הלילה עושה פרי גדול למעלה וממשיך לנפש האדם קדושה וטהרה (בן איש חי שם אות ג' ואות ד'), ואף שבחק יעקב (סימן תצ"ד ס"ק א') כתב שאין צריך ללמוד דוקא את התיקון, שלא נתקן אלא לעמי הארץ שלא יודעים ללמוד, מ"מ העיקר הוא שאף בני תורה שנפשם חשקה יותר בלימוד גמרא, יש להם ללמוד בלילה זה את התיקון, ואף אם לא מבינים את כל מה שקוראים, וילמדו גמרא ביום, או לאחר שסיימו כל סדר תנ"ך וקטע זוהר, ובחורים הלומדים בישיבה יעשו כהוראת ראש הישיבה, שהרי הם כפופים למרותו (שו"ת אור לציון חלק ג' פרק י"ח תשובה י"א), וי"א שמי שחשקה נפשו ללמוד גמרא או הלכות בלילה זה, רשאי כי יש לו על מי לסמוך (חזון עובדיה יר"ט עמוד שי').
- ח. י"א שנשים לא אומרות תיקון ליל שבועות, כי אינן שייכות לתיקון שבועות כלל¹⁰ (שו"ת רב פעלים חלק א' סוד ישרים סימן ט' ובן איש חי שנה א' פרשת וישלח אות ו'), וי"א שהנהגות לספור ספירת העומר, יכולין ללמוד התנ"ך שבתיקון, כיון שהוא תשלום של הספירה (כף החיים סימן תצ"ד ס"ק ח').
- ט. מנהג אבותינו שמושיבין התינוקות ללמוד בשבועות, לפי שניתנה בו תורה (רוקח הלכות שבועות סימן רצ"ו).
- י. יש להשתדל ללמוד בליל שבועות בעשרה (של"ה מסכת שבועות פרק נר מצוה אות ה' ואות ח').
- יא. העוסקים בתורה בליל שבועות, ומגישים להם מידי פעם בפעם במשך הלילה תה או קפה, [ויודע שישתה כמה כוסות], י"א שאם שהה כדי שיעור עיכול בין שתי השתיות צריך לחזור ולברך על כל כוס וכוס (מגן אברהם סימן קפ"ד ס"ק ט' ושו"ת מנחת יצחק חלק ה' סימן ק"ב), אך רוב הפוסקים ס"ל שאפי' שהו בנתיים יותר משעה ומחצה, [שיש בזה יותר מכדי שיעור עיכול המזון] אינם צריכים לברך ברכה על כל כוס וכוס, אלא די בברכה אחת, והיא פוטרת את הכל, וטוב שיכוון דעתו לפטור בברכתו הראשונה כל מה שיביאו לפניו לאחר מכן, ואם יצא לחוץ מפתח בית הכנסת או בית המדרש, אפי' הניח מקצת חברים, ואח"כ חזר, צריך לחזור ולברך, ששינוי מקום נחשב להסיח הדעת (ט"ז סימן קע"ד ס"ק ז', ביאור הלכה סימן קע"ח סעיף א' ד"ה בבית, כף החיים שם ס"ק כ"ז, שו"ת אור לציון חלק ב' פרק י"ב תשובה י"ז וחזו"ע הלכות יר"ט עמוד שיא').

⁹ ולענין לימוד גמרא בליל שבועות, כתוב בספר זוהר חי (פרשת בראשית דף ח') שאף שאין ללמוד משנה, מ"מ יש להקל ללמוד גמרא, ועפ"ז בכתוב שו"ת וישב הים (להרה"ג יעקב משה הלל, חלק ב' סימן י"ב ס"ק ג') שהרוצה ללמוד את לימודיו שעוסק בהם תדיר, יכול לאחר גמר המקרא ללמוד גמרא, ויסמוך על דברי הזוהר חי.

¹⁰ אך עיין בבן איש חי (שם) שכתב, שנהגו הנשים ללמוד משנה תורה ותהלים בליל הושענא רבה.

וה"ה בכל הנ"ל לגבי מזונות (משנה ברורה סימן קפ"ד ס"ק י"ח וש"ת אור לציון שם תשובה י"ד), אלא שע"פ הסוד אין לאכול בלילה אם היה ישן וקם לאחר חצות קודם אור היום [אלא א"כ הוא חלש, שאז מותר לאכול איזה דבר לחזק גופו, אבל לא למלאת תאוותו], (מגן אברהם סימן פ"ט ס"ק י"ד, באר היטב סימן תקפ"א ס"ק י"ב, משנה ברורה סימן פ"ט ס"ק כ"ח, כף החיים סימן תקפ"א ס"ק ס"ט בשם הזוהר וכתבי האר"י, מנחת שאול הלכות חודש אדר ופורים).

דבר פשוט שמשגגיע חצי שעה לפני עלות השחר, אסור להתחיל לאכול אוכל יותר מכביצה, ואם התחיל לאכול קודם שיעור הנ"ל, צריך להפסיק בעלות השחר, אבל מותר להתחיל לאכול אוכל פחות מכביצה עד עלות השחר (עיין שר"ע סימן פ"ט סעיף ה' ומ"ב שם ס"ק כ"ז וס"ק כ"ח, שר"ע סימן תקס"ד סעיף א' ורמ"א סימן תרנ"ב סעיף ב').

יב. קריאת שמע שעל המיטה: אף שלפי הפשט אין צריך לקורא אלא לפני שהולך לישן כדי לבטל את המזיקים של השינה (גמרא מסכת ברכות דף ה' ע"א), מ"מ לפי הקבלה יש חיוב לקרוא ד' פעמים קריאת שמע בכל יום, ולכן יש לקרוא קריאת שמע לפני חצות לילה, אף שלא הולך לישן (בן איש חי שנה א' פרשת וארא אות ב', פרשת פקודי אות י"ד ופרשת וזאת הברכה אות ג', וכף החיים סימן ר"מ ס"ק ד'), והיינו עם כל הפסוקים שאומרים עמה, יעלזו חסידים וכו', ופשוט שברכת המפיל אין אומרים אלא כשהולכים לישון (ש"ת אור לציון חלק ג' פרק י"ח תשובה י"א). יג. זמן אמירת ברכות השחר: אם לא ישן כלל כל הלילה, י"א שתיכף אחר חצות יש לומר ברכות השחר כולן, חוץ מברכת על נטילת ידים וברכות התורה, משום שע"פ הקבלה יש קפידא לומר ברכות השחר דוקא מיד אחר חצות לילה, שיש בזה תיקון גדול ומעלה גדולה, וכן היו נוהגים בני ספרד (ש"ת רב פעלים חלק ד' אר"ח סימן א', בן איש חי שנה א' פרשת תולדות אות י"ד, פרשת וישלח אות ג' ופרשת וזאת הברכה אות ג', [ועיין מה שכתב בספר מקבציאל פרשת וישב סעיף כ"ט], כף החיים סימן מ"ו ס"ק מ"ט), י"א שיש לברך ברכות השחר כחצי שעה אחר חצות (ש"ת אור לציון חלק ב' פרק ד' תשובה ט' וחלק ג' פרק י"ח תשובה י"א ובהערות שם), ומאידיך י"א שצריך לברך כל ברכות השחר וברכות התורה לאחר שיעלה עמוד השחר, [חוץ מברכת על נטילת ידים שאינו מברך כלל], (יחווה דעת חלק ג' סימן ל"ג).

כאמור, מנהג הספרדים לברך כל ברכות השחר אף אם היה ניעור כל הלילה, אך י"א שאין לברך ברכת אלקי נשמה והמעביר חבלי שינה, אלא יש לשמוע מאחר (משנה ברורה סימן מ"ו ס"ק כ"ד). אם ישן בלילה שינת קבע על מיטתו וקם לאחר חצות, לכו"ע צריך לברך ברכות השחר מיד ואין לו להמתין עד עלות השחר (שר"ע סימן מ"ז סעיף י"ג), וע"ש במשנה ברורה (ס"ק ל"א) שהאחרונים הכריעו שמברך אף ברכת הנותן לשכוי בינה.

יד. יש ענין גדול על פי הסוד לטבול באשמורת הבוקר של שבועות מעט קודם עמוד השחר מלבד הטבילה בערב החג, כמבואר בשער הכוונות (דף פ"ט ע"א), ע"ש, וראוי להשתדל בזה (של"ה מסכת שבועות פרק נר מצוה אות ב' וש"ת אור לציון חלק ג' פרק י"ח בביאורים לתשובה י"א).

אפשר לטבול במקוה חם שהוחם בערב יו"ט, [אך אין להתקלח במקלחות שבמקוה במים חמים משום גזירת בית המרחץ], (שר"ע סימן תקי"א סעיף ב').

לפני הטבילה טוב לומר לשם יחוד וכו' המובא בספר לשון חכמים (חלק א' עמוד סג'), ולפחות יאמר הריני טובל על דעת הרשב"י ורבי אלעזר בנו וכן על דעת רבינו האר"י ז"ל, ויהי רצון מלפניך שתתן לי נשמה קדושה, לי ולבני, ולבני בני עד עולם (שם), וכן יאמר ג' פסוקים אלו שלש פעמים: מי אֵל כְּמוֹךְ נִשְׂא עֹן וְעִבֵר עַל פֶּשַׁע לְשֹׂאֲרֵית נַחֲלָתוֹ לֹא הֶחֱזִיק לְעַד אָפוּ כִי חָפַץ חֲסֵד הוּא: יָשׁוּב יִרְחַמְנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֵתֵינוּ וְתִשְׁלִיךְ

במצלות ים כל חטאתם: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבתינו מימי קדם (מיכה פרק ז'), [אמירת פסוקים אלו היא סגולה למחיקת עונות]. לכתחילה יטבול חמש טבילות, ואם קשה לו, די באחת (שם).
טו. ברכה על נטילת ידיים: אם לא ישן כל הלילה כלל, בהגיע עלות השחר צריך ליטול ידיו, ו"א שיטול ידיו בלא ברכה, כמבואר בשו"ע (סימן ד' סעיף י"ג) וברמ"א שם, [ורק אם ישן שינת קבע, דהיינו לפחות חצי שעה על מיטתו, יברך על נטילת ידיים אם לא בירך ברכות השחר אחר חצות] (כף החיים סימן ד' ס"ק נ"ג, שו"ת אור לציון חלק ג' פרק י"ח בביאורים לתשובה י"א וספר חזון עובדיה הלכות יו"ט עמוד שיב), ו"א שיש לברך על נטילת ידיים, ובפרט אם עשה צרכיו (משנה ברורה סימן ד' ס"ק ל'), ועיין בן איש חי (שנה א' פרשה זאת הברכה אות ג'). ויברך אשר יצר רק אם עשה צרכיו (כף החיים סימן ד' ס"ק ט').

אם ישן שינת עראי בלילה [פחות מחצי שעה]¹¹, מבואר במשנה ברורה (סימן ד' ס"ק כ"ז) ובכף החיים (בסימן ד' ס"ק נ) שאם עשה צרכיו צריך לברך גם על נטילת ידיים [אף אם ישן בבית הכנסת וכיוצא ולא על מיטתו], אך עיין בשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק א' בביאורים לתשובה ז') שכתוב שאע"פ כן המנהג הוא לא לברך על נטילת ידיים אף שישן הרבה זמן כשראשו על השולחן ונרדם כן, דכל שלא ישן על מיטתו, מיקרי שינת עראי.
טז. ברכות התורה: אם לא ישן כל הלילה כלל, ו"א שיברך ברכות התורה מיד לאחר עלות השחר, וכך הוא מנהג בני ספרד (בן איש חי, כף החיים, אור לציון וחזו"ע כ"ל), ו"א שעדיף לא לברך, אלא יראה לשמוע מאחר (מגן אברהם ריש סימן תצ"ד ומשנה ברורה סימן מ"ז ס"ק כ"ח), והוסיף המשנה ברורה שיאמר לחברו שיכוון להוציאו בברכות, והוא יכוון לצאת ויענה אמן, ויאמר אחר כך איזה פסוקים כדי שיהא נחשב לו במקום לימוד, או יכוון לצאת בברכת אהבת עולם, וילמד תיכף מעט אחר שיסיים תפלתו.

וכתב עוד המשנה ברורה (שם) חידוש הלכה למעשה בשם רעק"א, שאם היה ישן ביום שינת קבע על מיטתו, ובלילה שלאחריו היה ניעור כל הלילה, בזה לכו"ע צריך לברך בבוקר ברכת התורה, מיהו הגר"ח קניבסקי בספר אשי ישראל (פרק ו' הערה ע"ה) כתב בשם החזו"א שאף בכה"ג אין לברך [לנוהגים כהמגן אברהם].
 מי שישן שינת קבע על מיטתו בתחילת הלילה, אפי' אם קם קודם חצות, צריך לברך ברכות התורה¹² (משנה ברורה שם ושו"ת אור לציון חלק ב' פרק ד' תשובה ו'), ואם אח"כ נשאר ער כל הלילה, שוב לא יברך ברכות התורה בעלות השחר [וכשמגיע חצות או עלות השחר, יברך ברכות השחר בלבד, כנ"ל], ואם חזר לישון שינת קבע קודם עלות השחר, עיין במשנה ברורה (שם ס"ק כ"ט) שיש מחלוקת אם כשיקום משנתו [בפעם השניה] צריך לחזור ולברך או לא, ולכן אין לברך (משנה ברורה שם, כף החיים סימן מ"ז ס"ק מ"ט ואור לציון חלק ג' פרק י"ח בביאורים לתשובה י"א), ו"א שאם יודע שיחזור לישון, טוב שכשמברך בפעם הראשונה, יכוון שלא לפטור את עצמו מברכות התורה אלא עד שחזור לישון, ואז כשיקום יברך שוב (הלכה ברורה סימן מ"ז סעיף כ"ה).

יז. נחלקו הפוסקים לענין זמן עלות השחר, לדעת השו"ע (בסימן רס"א סעיף ב' ובסימן תנ"ט סעיף ב') עלות השחר הוא שעה וחמש לפני הנץ החמה, דהיינו ע"ב דקות, ולדעת הגר"א (בסימן תנ"ט שם) עלות השחר הוא שעה ומחצה

¹¹ עיין ביאור הלכה (סימן ד' סעיף ט"ז ד"ה דוד) שיש ג' שיטות בשיעור שיתין נשמין, ו"א שהוא ג' שעות, ו"א שהוא בערך חצי שעה, ו"א שהוא מעט יותר משלש דקות, ובשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק א' בביאורים לתשובה ז') נקט שהוא שיעור חצי שעה.

¹² ועיין בספר פסקי תשובות (סימן מ"ז ס"ק י"ז) שכתב בזה"ל, אם בדעתו עקב חולשה או עייפות לנוח מעט כדי להתחזק להמשיך סדרו ולימודו עד לשינתו הקבועה, כיון שלא ישן כהרגלו בשינה קבועה בלילה בפשיטת המלבושים ובכרים וכסתות [כל אחד כפי הרגלו], אף שישן במטה ולכמה שעות, אינו חייב בברכת התורה, אמנם אם אין בדעתו לישן אח"כ עוד עד אחר עלות השחר, מברך ברכת התורה מיד כשקם משינתו שבתחילת הלילה [אלא אח"כ היתה שינתו דרך ארעי ממש, דהיינו על אצילי ידיו, ועיין שם ס"ק ט"ז], מיהו עיין בכף החיים (סימן מ"ז ס"ק כ"ז) שמבואר בדבריו שבליל שבועות וכיוצא, אף אם ישן שנת קבע [על מיטתו] שעה או שתיים בתחילת הלילה כדי שיהיה לו כוח ללמוד בלילה, כשקם משנתו, אינו צריך לברך ברכות התורה.

קודם הנץ החמה, דהיינו תשעים דקות, [כל השיעורים הם ע"פ חישוב בשעות זמניות], והעיקר כשיטת השו"ע, וטוב להחמיר כשיטת הגר"א, וא"כ הנעור בליל שבועות, הרי ששעה וחצי לפני הנץ החמה עד שעה וחומש לפניו הוא בספק שמא הגיע זמן עמוד השחר, ולכן י"א שבתוך זמן זה אין ראוי ללמוד כיון שאינו יכול לברך ברכות התורה משום ספק ברכות, אלא יאמר שירות ותשבחות (שו"ת אור לציון חלק ב' פרק ו' בביאורים לתשובה ד', וחלק ג' פרק י"ח בביאורים לתשובה י"א), י"א דלדין דקיי"ל כהשו"ע, א"כ עד ע"ב דקות לפני הנץ החמה מותר ללמוד, ולאחר שיעור זה, שפיר אפשר לברך [ברכות השחר ו] ברכות התורה (חזון עובדיה הלכות יו"ט עמוד שיב'), וי"א שאף לדעת הסוברים שחייב ברכת התורה הוא מהתורה, פשיטא שבמקום אונס לא נאסר ללמוד תורה, שהיא מצוה מהתורה, לפני שיברך עליה, שהיא מצוה, ולכן בהגיע זמן עלות השחר, אין כל סיבה לבטל מצות תלמוד תורה מחמת ספק ברכת התורה, דאפילו אי נימא דאיכא איסורא, מכל מקום אין זה אלא מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא (מו"ר הגאב"ד רבי שמואל אליעזר שטרן בספרו שביבי אש חלק א' פרשת האזינו).

יח. תפלת שחרית ומוסף יתפלל בהתלהבות וזריזות כדי שלא תחטפנו שינה באמצע ויבוא לידי טעות, וידוע כי גמר הפרי של תיקון ספירת העומר ולימוד ליל חג השבועות יהיה בתפלת מוסף, לכן צריך להזדרז בהרבה כי הכל הולך אחר החתום (בן איש חי פרשת במדבר אות ה'), וכן יזהר בשעת קריאת התורה, שהיא פרשת עשרת הדברות, לבל תחטפנו שינה, וכבר אמרו חז"ל (פסיקתא פרשת יתרו) אמר הקב"ה לישראל, בני, היו קוראים פרשת עשרת הדברות בכל שנה ושנה [בחג השבועות], ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני, ומקבלים את התורה (חזון עובדיה שם עמוד שיג').

במדינות שחג השבועות הוא בחורף [כמו בארגנטינה], וזמן הנץ החמה הוא מאוחר, וטורח להם להמתין עד זמן הנץ החמה, כתב המשנה ברורה (בסימן פ"ט ס"ק א') בשם הפרי מגדים שמותר להתפלל קודם הנץ החמה, אלא שיש ליזהר לא לקרות קריאת שמע כ"כ בהשכמה, דהיינו קודם שיראה את חברו בריחוק ארבע אמות ויכירנו, דזה אסור לכתחילה, וכן כתב הכף החיים (בסימן תצ"ד ס"ק י"ב) דמתפללים מיד כשיאיר היום, אע"ג דראוי אחר הנץ, מ"מ מקדימין מפני הטורח, אך עיין בכף החיים (בסימן פ"ט ס"ק ג') דנראה שזה הוי בגדר בדיעבד, ואשרי מי שעובד את רבו כראוי ולא יקפיד על זמן מועט עבור התפלה, כי הם דברים העומדים ברומו של עולם.

ומי שהיה ניעור בלילה, ורוצה לישן חצי שעה קודם אור היום, כדי שיהיה לו כח להתפלל, י"א שאסור, כיון שדרכו לישן הרבה חיישינן שמא תקפתו שינה [והוה דומיא דסעודה גדולה] (שו"ת בנין עולם לרב יצחק אייזיק חב"י, או"ח סימן א'), וי"א שמותר [וכך נוהגים בבעלזא], ולא מבעיא במוסר שנתו לאחרים דמהני וכמו שכתב הרמ"א (באו"ח סימן רל"ב סעיף ב') לענין מנחה, אלא אפי' בלי שמוסר שנתו לאחרים נמי יש להתיר בנידון דידן, משום דהוי דבר שנעשה בציבור, שכולם נעורים, וכולם צריכים להתועד שוב בשעת תפלה, ורק מיעוט דלא שכיח שיאחרו עי"ז לתפלה, [וכיון דאם יתפללו אחרי שניעורו כל הלילה, רובם ככולם אין תפלתם תפילה כלל, כי השינה מתגברת עליהם לדלג ושלא לכוון וגם חוטפים ורודפים (ומבטלים הפיוטים), ועכשיו במאוחר מתפללים במתינות ובכוונה רצויה, אילו הייתה שאלה כזאת באת לפנינו מה עדיף, ספק הרגיל של לא התפלל כלל, וספק קטן דילמא יאחר ע"י שינה, מכל מקום רובם ככולם לא מאחרים, היה בודאי דעת תורה מחייב ג"כ לדחות ספק התפלה של עכשיו כלל לפני ספק איסור שינה לפני התפלה], ואני בעצמי רגיל מאבותי ורבותי להתפלל מיד בעלות השחר כותיקין דרך התעוררות וחמימות הלב וברוב עם (שו"ת שבט הלוי חלק י' סימן מ"ט).

יט. חכמינו ז"ל הנהיגו לקרוא בחג השבועות את מגילת רות (רמ"א סימן ת"צ סעיף ט' ע"פ הילקוט רות), וטעם הדבר מבואר במדרש, מה ענין רות אצל עצרת, שנקראת בזמן מתן תורה, ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני (משנה ברורה שם ס"ק י"ז), ובחופץ לארץ נהגו לקרוא ביום טוב שני (משנה ברורה שם), ויש נוהגים לקרוא לפני קריאת התורה, ועושים כן מפני חביבותה, ולמרות שקריאת התורה היא תדירה, ובדרך כלל תדיר קודם לשאינו תדיר, מ"מ קריאת המגילה אינה אלא מנהג, והכלל שתדיר קודם אינו חל על מנהג (שמירת שבת כהלכתה פרק נ"ח הערה ק"ו, ועיין מנחת שאול על הלכות פורים בענין זמן קריאת המגילה ביום פורים), ויש נוהגים לקרוא בלילה בסדר התיקון (קריאי מועד נוסח עדות המזרח, ועיין בנתיבי עם סימן ת"צ אות ט'), ויש מיוצאי דמשק שנוהגים לקרוא ביום א' שני פרקים דמגילת רות ואזהרות מצוות עשה, וביום השני שני פרקים אחרונים של מגילת רות ומצוות לא תעשה (ע"פ הגר"מ חדיד). ומנהג זה הוקבע כחוב על הציבור, אך לא על היחיד, ולכן, אם היחיד לא שמע חלק מהקריאה, אינו מחויב להשלים את הקריאה במקום אחר (פעולת שכיר על הגר"א, במעשה רב אות קעה). המנהג הוא לא לברך על קריאת מגילת רות (רמ"א שם, וחזו"ע הלכות יר"ט עמוד שכ'), ויש פוסקים המצריכים לברך על כל המגילות חוץ מקהלת והגר"א בביאורו כתב דאף על קהלת יש לברך, ולכן הנוהג לברך עכ"פ כשכתובין על קלף, בודאי אין למחות בידו (משנה ברורה שם ס"ק י"ט).

כ. מכבדים תלמיד חכם, רב או גדול הדור לעלייה של עשרת הדברות (כף החיים סימן רפ"ב ס"ק כ"ח).
 כא. ישנו מנהג עתיק יומין לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות בציבור, כזכר לעמידת בני ישראל בשעת קבלת הדברות בהר סיני, כפי שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר, הרמב"ם (שו"ת הרמב"ם, הוצאת פריימן סימן מ"ו) נשאל, האם מנהג זה ראוי, והשיב בשלילה, מטעם שהמון העם עלול לטעות ולחשוב שיש יתרון לפסוקי הדברות על יתר פסוקי התורה, ומחשבה זו היא קלקול האמונה בתורה, ומאידיך, כמה מהאחרונים ציינו מנהג זה כדבר ראוי (סידור בית יעקב ליעב"ץ סדר יום א' של שבועות אות י"ט והחיד"א בטוב עין סימן י"א), ובטעם הדבר, שהרי אנו קוראים בכל שבת בתורה, וא"כ מוכח שהכל אמת, ומ"מ כיון שעשרת הדברות הן יסוד התורה, ונכתבו ע"ג הלוחות עצמם, וכשאמרן הקב"ה לכל ישראל חרדו כל העם באמירתן, לפיכך עושים איזה זכר לקום באמירתן (חיד"א שם).

ולמעשה, י"א כי בזמננו אין צורך להימנע מהעמידה, כיון שהכל יודעים שאינה אלא כזכר למעמד הר סיני, ומה גם שנוהגים לומר גם פסוקים רבים אחרים בעמידה, בזמנים שונים (הגרשז"א בספר הליכות שלמה, תפילה פרק י"ב ארחות הלכה הערה ל'), אולם י"א כי אף בזמננו יש לנהוג כדעת הרמב"ם (שיעורי הגר"ש אלישיב על מסכת ברכות דף י"ב ע"א וחזו"ע הלכות יר"ט עמוד שיד'), והמתפלל במקום בו נוהגים לעמוד, י"א שאינו רשאי להעמד בעת קריאת הדברות (הגר"ש אלישיב שם), וי"א שיש להורות לו להקדים ולעמוד מתחילת הקריאה של העולה לעשרת הדברות, וכן ה"ה אם עומד מפני שקרא לאביו או לרבו לקרות בתורה, ועומד לכבודם, יעמוד מיד עם עלותם לקרות בתורה, שע"י כך ניכר הדבר שעמידתו אינה משום עשרת הדברות, אלא משום כבוד אביו או רבו, ובזה אין כל חשש (חזו"ע שם).

כב. כשם שבעת מתן תורה התרפאו כל החולים שבכלל ישראל, כמו כן, בכל שנה בחג השבועות בעת שקוראים מעמד הר סיני, היה חוזר ואומר הגר"ש אלישיב זצ"ל שהוא זמן מסוגל המתחדש בכל שנה, לבקש על חולים ר"ל שיתרפאו ברפואה שלימה, ועל כן, יש העושים "מי שברך" לחולים, תיכף לאחר שסיים העולה לברך הברכה האחרונה על קריאת עשרת הדברות (ספר הנהגות רבינו עמוד רלט').

כג. אם אחר שהתפלל [ועשה קידוש כדלהלן] הלך לישון כמה שעות, כשיקום, יטול ידיו ולא יברך על נטילת ידיים, לא ברכות השחר ולא ברכות התורה (שו"ע סימן מ"ו סעיף א' וסימן מ"ז סעיף י"א ועיין משנה ברורה סימן ד' ס"ק א'), והמשנה ברורה (בסימן מ"ז ס"ק כ"ה) כתב שהמברך ברכות התורה לא הפסיד.

כד. כתוב בשו"ע (סימן תקכ"ט סעיף א') מצות יום טוב לחלקו חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתייה, ועיין בשו"ת אור לציון (חלק ג' פרק י"ח בביאורים לתשובה י"א) שמסתפק במי שהיה ניעור כל ליל שבועות, האם קיים בזה חציו לה', וכל היום שלמחרת יכולים לקיים חציו לכם, דהיינו אכילה ושתייה וכדומה לעונג יום טוב, או שצריך חציו של היום.

כה. לימוד התהלים ביום השבועות הוא צורך גדול, שבו נפטר דוד המלך ע"ה ויעלה לרצון יותר, ולכן כל אחד ילמד התהלים כולו בחג השבועות¹³ (החיד"א בברכי יוסף או"ח סימן תצ"ד ובמורה אצבע סימן ח' אות רכ"ה, מועד לכל חי סימן ח' אות ל"א וכן איש חי פרשת במדבר אות ו'), ונכון ללמוד ביום ראשון של שבועות בדברי הימים א' פרק כ"ח ופרק כ"ט (בן איש חי שם), וישתדל לחדש איזה חידוש בתורה, והוא סימן טוב לכל השנה, ולפחות ישתדל ללמוד דבר חדש (כף החיים סימן תצ"ד ס"ק ל"ה), וטוב לעסוק בתורת הסוד (כף החיים שם ס"ק ל"ו).

כו. בליל שני של שבועות בחו"ל, ילמד התנ"ך המסודר בליל א' ואח"כ יישן, ואם יוכל ללמוד גם תרי"ג מצות ואדרא רבא ולהיות ניעור כל הלילה אשריו ואשרי חלקו (בן איש חי פרשת במדבר אות ז'), ומיהו לא נתפשט המנהג להיות נעורים בליל שני, רק יחידי סגולה עושים כן (מועד לכל חי סימן ח' ס"ק מ"ב).

כז. בענין הזיווג בליל שני של שבועות, י"א שדינו כליל ראשון¹⁴ (בן איש חי שנה ב' פרשת וירא אות כ"ג וכף החיים סימן ר"מ ס"ק ה'), וי"א שאין להקפיד אלא בליל ראשון (מגן אברהם סימן ר"מ ס"ק ג', מועד לכל חי סימן ח' סעיף כ"ד ומשנה ברורה ס"ק ז'). כח. יזהר ביום שני של חג השבועות לקדשו בלימוד התורה, כי הוא גדול מכל יום טוב שני של שאר מועדים, [כיון שלפי רבי יוסי (במסכת שבת דף פ"ו ע"ב) התורה נתנה בז' בסיון, ועוד משום דיר"ט שני של גלויות של שבועות אינו מחמת ספקא דיומא, דהא תמיד חל זמנו חמישים יום לאחר יום השני של פסח, אלא תקנת חכמים לנהוג בו שני ימים טובים כדין פסח וסוכות כדי לא לחלק בין החגים, וכיון שכן, נמצא שיר"ט שני של דשבועות חמיר טפי משאר ימים טובים,

¹³ בספר משמרת שלום (קאדינוב סימן ל"ט ס"ק ב') כתב, ובפרט יכון מאוד באמירת תמניא אפי [הכוונה לפרק ק"ט שבתהילים, ונקרא כך על שם שבכל אות יש שמונה פסוקים] בליל שבועות, ע"פ פשוטו, כי כל תמניא אפי הם בקשות להכנות התורה והמצוות, והוא שייך לקבלת התורה. וכן השל"ה במסכת שבועות (פרק נר מצוה אות ה' ד"ה אח"כ נביאים) מביא סדר תיקון ליל שבועות, וכתב בזה"ל, רק בספר תהילים יאמר גם כן המזמור השמים מספרים כבוד אל (תהילים פרק י"ט), ומזמור יקום אלקים (שם פרק ס"ח), וכל המזמור דתמניא אפי (שם פרק ק"ט), דמזמורים אלו נסובים בעיקר סביב תורה. וי"א שהטעם שבמזמור תמניא אפי (שם ק"ט) יש בכל אות שמונה פסוקים, הוא, מפני שכל המזמור מיוסד על התורה שהיא על העולם הזה, שהוא נכלל במספר ז', שהם ז' ימי בראשית, והתורה היא על העולם ולכן ראוי לה מספר שמונה (דרך חיים על אבות פרק ו'). וכן בספר שער המלך (נעשה ונשמע פרק ז') מאריך בנחיצות הוספת המזמור ל"ט שבתהילים, וז"ל, ובתיקון ליל שבועות נרשם כמה פרשת בתהילים שיאמר בליל שבועות, באתי להוסיף עוד שיהא החיוב לומר פרשה ל"ט, למנצח לידותון מזמור לדוד, על הדתות הניתנו לנו, היא התורה, כמו שנאמר, מימינו אש דת למו, וגם נאמר בפרשה זו הודיעני ה' קיצי, מה שהיו שפתי דוד דובבות בקבר שדיבר מיום מיתתו וקבורתו, וביום מתן תורה היתה גוועתו, ומהראוי להזכיר חסדי דוד הנאמנים, ולבכות על מיתתו ביום הזה, ובאותו הפרשה יתעורר עצמו לבכיה, וביותר בפסוק שמעה ה' תפילתו ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש, עכ"ד, ויוכל לפעול אז גדולות ונצורות, [ובסיכום, חשוב לומר במיוחד פרקי תהילים דלהלן, י"ט, ל"ט, ס"ח, קי"ט].

¹⁴ ולענין תשמיש בג' ימי הגבלה, יש שנהגו למנוע, סמך למה שכתוב והיו נכונים לשלושת ימים אל תגשו אל אשה (כף החיים סימן תצ"ד ס"ק י"ג בשם כנסת הגדולה), וי"א דיש לטבול ג"כ ג' ימים קודם שבועות כדי לקיים מצות פרישה, מיהו לפי דברי האר"י ז"ל אינו אסור הזיווג רק ליל שבועות (כף החיים שם), ולמעשה, הכל לפי האדם, דהא מצד הדין אין בזה חשש ופקפוק מצד עצמו לא פשט וגם ע"פ קבלה [רק בליל שבועות אין זיווג], ואין זה רק הכנה, ואין המעלה מושגת במניעה עצמה אלא בהכנת המחשבה, ובדור הזה, פעמים המניעה גורמת הפרעה, ובמקום פרישות וטהרת המחשבה חושב יותר ע"ז, ואז לא נראה בזה תועלת (הגר"מ חדיד). ומ"מ אף המחמירים, בליל שבת יש מקום להקל, והמחמיר תבע"ב, וכמובן בהסכמתה (מהרש"א שטרן שליט"א במכתב ששלח לנו ביום ב' סיון תשע"ט).

כיון שאינו בתורת ספק אלא בתורת ודאי¹⁵ (חידושי חתם סופר על מסכת ביצה דף ד' ע"ב ד"ה אתמר), (בן איש חי פרשת במדבר אות ז' וכף החיים סימן תצ"ד ס"ק ל"ז בשם הרמ"ע מפאנו, ועיין בהערה¹⁶).

בדין ברכות התורה:

- א. חז"ל במסכת ברכות (דף כ"א ע"א) למדו מהפסוק כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו, שיש חיוב לברך לפני לימוד התורה, והחיוב לברך ברכת התורה אחריה, נלמד בקל וחומר מברכת המזון, ומה מזון שאינו טעון [ברכה] מלפניו [מהתורה], טעון לאחריו, תורה שטעונה לפניו אינו דין שטעונה לאחריה¹⁷, [וע"ש בסוגיא הפירכא לקל וחומר זה].
- ב. ובגמרא במסכת ברכות (דף י"א ע"ב) נתבארו שלוש ברכות התורה, אשר קדשנו במצותיו וציוונו לעסוק בדברי תורה, והערב נא, ואשר בחר בנו. על הברכה האחרונה אמר רב המנונא זו היא המעולה שבברכות, ופרש"י (בד"ה וזו היא) לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל, ונפסק שם הלכך לימרינהו לכולהו, דהיינו להלכה אנו אומרים מידי יום בבוקר את כל שלוש ברכות התורה הנ"ל.
- ג. תמיד תהיה תפילת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מידות טובות, ויכוין מאוד בברכת אהבה רבה [אהבת עולם], ובברכת התורה בשעה שאומרים ונהיה אנחנו וצאצאינו, וכן כשאומר ובא לציון למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה (משנה ברורה סימן מ"ז ס"ק י'), וכן בסוף תפילת שמונה עשרה, קודם יהיו לרצון, נכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום שלא תמוש התורה מפיו ומזרעו וזרע זרעו, ושיהיו כל יוצאי חלציו עובדי השם באמת¹⁸ (משנה ברורה סימן קכ"ב ס"ק ח' בשם החיי אדם בכלל כ"ד סעיף י"ט).

¹⁵ ומ"מ עיין בספר חזו"ע (י"ט עמוד קז) שבי"ט שני של גלויות מותר לכחול את העין אפי' לנוי, ולמעשה צ"ע.
¹⁶ עיין במגן אברהם (ברי"ש סימן תצ"ד), שו"ת הריב"ש (סימן צ"ו) וצל"ח על מסכת פסחים (דף ס"ח ע"ב ד"ה הכל מודים) ועוד מפרשים, שתמהו היאך אנו אומרים בשבועות זמן מתן תורתנו, הלא קיי"ל כרבי יוסי דאמר בז' בסיון נתנה תורה, שהיה באותו שנה שיצאו ממצרים, בשבת יום נ"א לספירת העומר, כדאיתא כל זה בגמרא במסכת שבת (דף פ"ו ע"ב), והרמ"ע מפאנו בספר עשרה מאמרות (מאמר חיקור הדין חלק ב' פרק ט"ו) כתב לבאר, דכיון שמתן תורה היה בחו"ל, ה' חפץ למען צדקו ליתן חלקנו בתורתו, שכן הסכימה דעת עליון לחוג בעצמו ובכבודו ביו"ט שני של גלויות, שהוסיף משה מדעתו כדברי רבי יוסי, כי שם ערבים עליו דברי דודים המה היוצרים עת לה', לפיכך הפרו תורתו כתלונת הנביא ישעיה, לבד בך נזכיר שמך, שדרשה בר יוחאי על הסוד הזה. ביאור דבריו, כיון שישראל היו במדבר, שהוא חו"ל, הסכים הקב"ה לדעתו של משה, וגילה לו שאם יהיו ישראל בגולה, יהיה הכח ביד חכמים לתקן עבורם יו"ט שני, וע"י הסכמתו של הקב"ה לאותו יום אחד שהוסיף משה מדעתו, נתן באותו יום את התורה, ובזה הראה שנותן כח לחכמים לקדש אפי' יום חול, והוא ישפיע ממרום את קדושת יום טוב ליום זה. נמצא שהקב"ה הראה זאת לעם ישראל, דוקא בחג מתן תורה, שהרי עיקר המתנה, שנתן לנו את התורה, באופן שחכמים יכולים לקבוע ולהכריע, ודבריהם נעשים לתורה, ומשפיעים מציאות של קדושה, וכמו שכתב הרמב"ן (בדברים פרק י"ז פסוק י"א) שהתורה ניתנה על דעתם של חכמים. א"כ מדויק היטב הלשון זמן מתן תורתנו, מלבד פשוטו, שבו ניתנה התורה, בו ניתנה גם מהות התורה, שהיא תורתנו שלנו, הכח להכריע נמסר ביד חכמי ישראל, ולא בשמים היא, והסכימה דעתו של הקב"ה לדעת משה רבנו. ועיין בחומת אנך לחיד"א (פרשת יתרו אות ח'), חתם סופר (שו"ת או"ח סוף סימן קמ"ה ובחידושו למסכת ביצה דף ד' ע"א) ובפחד יצחק להגר"י נוטנר (שבועות מאמר ט"ו אות י').

¹⁷ עיין בספר החינוך (מצוה ת"ל) שביאר מדוע ברכת המזון חיובה מהתורה לאחריה, וברכת התורה לפניו, כי בהנאת הגוף אין לב האדם מודה אלא לאחר שנהנה, משא"כ בהנאה שכלית, מכיר טובה והודאה עוד קודם קבלת ההנאה.

¹⁸ בענין חשיבות תפילת הורים והשתוקקותם להצלחת הילדים, מצאנו בילקוט שמעוני (שמואל א' רמז ע"ח ד"ה אך יקם), אמר רבי ירמיה בר רבי יצחק, בכל יום היתה בת קול יוצאת ומפוצצת בכל העולם כולו ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד וישמו שמואל, וכל אשה שהיתה יולדת בן, קראה שמו שמואל, וכיון שהיו רואים את מעשיו, היו אומרים אין זה שמואל, וכיון שנוול שמואל [בנה של חנה הנביאה] ורואים את מעשיו, אמרו כמדומין אנו שזה הוא. וביאר החיד"א (בספרו מקדש מעט על תהילים) ששמע מרבו המובהק כמהר"מ מזרחי, בעל פרי הארץ, שפירש את הפסוק בתהילים, משה ואהרן בכוהניו ושמואל בקורא ישמו, מהו שמואל בקורא ישמו, כל אלו שקראו שמואל בגלל הבת קול, הגם שלא כוונה עליהם הבת קול, מ"מ זכו ונתנבאו, והם חבל נביאים שנתנבאו בזמן שמואל, וזה הכוונה משה ואהרן בכוהניו ושמואל בקורא ישמו, פירוש במה שקראו בשמו שמואל בעבור הבת קול, קוראים אל ה' והוא יענם, רואים כמה גדול וחשוב רצון של אמא המשתוקקת שבנה יגדל כנביא בישראל, ומחמת אותו רצון, זכו כל הילדים הללו לנבואה.

וכן כתוב בספר חרדים (מצות התשובה פרק ה') בזה"ל, וכשם שצריך האדם להתפלל על עצמו, כך צריך להתפלל על זרעו שיהיו יראי שמים כדאמר במדרש שהעיד אליהו ז"ל, וכוננתו על מה שכתוב בתנא דבי אליהו רבה (פרק י"ח), וז"ל, מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר וכל מעשיו הטובים היה עושה בסתר, והיה לו עשרה בנים מאשה אחת, ששה זכרים וארבע נקיבות, ובכל יום ויום היה

ד. נחלקו הפוסקים האם חיוב ברכת התורה הוא מהתורה כפי שנראה מפשטות הסוגיא (בדף כ"א ע"א), שלמדו מהפסוק דין זה, או שהחיוב מדרבנן והפסוק אינו אלא אסמכתא בעלמא, ונפ"מ כאשר מתעורר ספק אם בירך ברכת התורה, האם חייב לברך מספק, או לא.

דהנה הרמב"ם לא מנה בספר המצוות את ברכת התורה במנין תרי"ג המצוות, משמע מכך שלדעתו ברכת התורה אינה חיוב מהתורה, וכך נראה שהבין הרמב"ן בדעתו, ולכן בהשגותיו על ספר המצוות (מצוה ט"ו) כתב שברכת התורה לפניה מהתורה מצות עשה, אמנם המבי"ט בספרו קרית ספר (הלכות תפילה פרק י"א) כתב שגם הרמב"ם סבר שחיוב ברכת התורה מדאורייתא, אלא שלא מנה זאת כמצוה במנין המצוות, משום שהיא נכללת במצוות תלמוד תורה, וכן נקט בערוך השלחן (או"ח סימן מ"ז סעיף ב').

השאגת אריה (בסימן כ"ד) הכריע כדעת הרמב"ן שחיוב ברכת התורה הוא מהתורה ע"פ הגמרא במסכת נדרים (דף פ"א ע"א) שאומרת שחורבן בית המקדש הראשון היה בגלל שלא היו מברכים בתורה תחילה, ומדנענשו עונש גדול כל כך, דעל דבר זה אבדה הארץ, שמע מינה דברכת התורה הוי מהתורה, דאי מדרבנן, לא היו ראויים להיענש עונש גדול כל כך, ומתוך הכרעה זו נקט להלכה, בספק בירך, שחוזר ומברך, כדין ספיקא דאורייתא לחומרא.

ה. והנה השאגת אריה, לאור הכרעתו שחיוב ברכת התורה מדאורייתא, כתב (שם) לדון האם מספק חייב לברך את כל שלש הברכות, או די באחת מהברכות, ואם כן איזו מהן, ופסק להלכה שיברך רק אחת, כי לאחר שכבר בירך ברכה אחת, ביחס לשאר הברכות זהו ספק דרבנן, ולכן יברך רק את ברכת אשר בחר בנו, שהיא כאמור, המעולה שבברכות התורה¹⁹.

ו. להלכה, המשנה ברורה (בסימן מ"ז ס"ק א') הביא את דברי השאגת אריה דס"ל שמספק חוזר ומברך, וכן הביא את דברי האחרונים המובאים בשערי תשובה (שם) דס"ל שמספק לא יברך אף אחת מהברכות, וסוף דבר כתב דבאמת קשה מאד לסמוך עליהם [לא לברך], אחר דהרבה ראשונים סוברים דברכת התורה הוא מן התורה, וידוע שעונש מי שאינו מברך על התורה גדול מאד, ורק אם נזכר לאחר התפילה שכבר בירך ברכת אהבת עולם, אפשר דיש להקל בזה, אפילו אם לא למד תיכף לאחר התפלה, ואם יכול לבקש מאחר שיוציאונו בברכת התורה, או שיכוון לכתחילה בברכת אהבת עולם לפטור וללמוד תיכף לאחר התפלה, מה טוב.

ז. בספר שביבי אש להרה"ג מהרש"א שטרן (חלק א' פרשת האזינו) כתב לבאר מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן שנחלקו האם ברכת התורה היא ברכת השבח או ברכת המצוות, שהרי בדברי הרמב"ן מפורש שהברכה היא שבח

מתפלל ומשתטח ומבקש רחמים ומלחך בלשונו עפר כדי שלא יבוא אחד מהם לידי עבירה ולידי דבר מכוער וכו', ולא נכנס הכהן ההוא לעולמו עד שראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ובני בניו.

וכן האלשיך (בשמואל א' פרק ב' פסוק י"ב) כתב שלזכות לבנים הגונים, הרבה זכות עושה והרבה תפילה עושה, והוא היפך דברי בני אדם כי חינוך ולימוד הנער בתורה ומצוות ודרך ד' תלוי באב, כי הגדל עם אביו יגדל בשם טוב וכו', כי עינינו הרואות כמה שאביהם ואמם עזבו והמה חכמים ושלמים, וכן רבים גדלו את פני אביהם ולא למדו מטוב מעשיהם וכו', אך אין זה כי אם שבזכותא תליא מילתא, ואשר ישחר אל ד' יתחנן ליתן לו זרע אנשים צדיקים לעבוד את ד' יהי עמו ויעל במעלות השלמות והכשרון. וכעין זה כתב רבינו יונה באגרת התשובה (אות ע"ט), תהא האשה זהירה להתפלל ערב בוקר וצהריים, ובסוף תפילתה יהיה עיקר תחנוניה על בניה ובנותיה שיהיו יראי שמים ושיהיו בניה מצליחים בתורה, כי עיקר זכות האשה בעוה"ב שבניה עובדים להש"ת ועושים רצונו ויראים אותו, וכשהיא בבית עולמה ובניה יש בלבם יראת שמים ועוסקים בתורה ובמצוות, נחשב לה הדבר הזה כאילו היא בחיים ועושה כל המצוות, והיא במעלות עליונות בעוה"ב.

¹⁹ ואף דלענין ספק בירך ברכת המזון קי"ל במשנה ברורה (סימן קפ"ד ס"ק י"ג) שיברך גם את הברכה הרביעית כדי שלא יזלזלו בה, ואפ' שהיא מדרבנן, ואילו הכא אינו מברך אלא אחת, כתוב בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ב' סימן ג') דהכא שאני, משום דשונה ענין של הברכות, דהאחת היא הודאה ושבח, והשניה היא ברכת המצוות, ולכן אין לחוש לזלזול, משא"כ בברכת המזון כל הברכות הן מאותו ענין, ויש חשש שיבואו לזלזל.

הודאה על הטובה שזכינו בתורה הקדושה, ולכן נקט הרמב"ן שזו מצוה מפורשת מהתורה להודות בברכה להשי"ת על כך, אבל הרמב"ם סבר שזו היא ברכת המצוות, ולכן לא מנאה כחובה בפני עצמה, אלא כחלק ממצות לימוד התורה [וכהבנת המב"ט].

ח. ובספר מנחת אשר להרה"ג אשר וייס (סימן ס"ב) כתוב לבאר בזה מחלוקת השו"ע והגר"א בדין הרהור בדברי תורה לפני ברכות התורה²⁰, שלפי השו"ע (בסימן מ"ז סעיף ד') מותר להרהר בדבר תורה לפני שמברך, ואילו המשנה ברורה (שם ס"ק ז') הביא שיטת הגר"א שצריך לברך גם על הרהור, דלא גרע מקורא בלבד שצריך לברך, והיינו דהשו"ע נקט שברכת התורה היא ברכת השבח, ועל כן הברכה להודות נתקנה רק על הלימוד בדיבור, ואילו הגר"א נקט שברכת התורה היא ברכת המצוות, ומכיוון שמקיים מצות תלמוד תורה גם בהרהור, צריך לברך מקודם ברכת התורה.

ומ"מ, כתב המשנה ברורה (שם) דלכולי עלמא מותר לעשות איזה פעולת מצוה קודם ברכת התורה, אע"ג דבעת מעשה בודאי הוא מהרהר בדין הזה, מ"מ כל שאינו מתכוון ללימוד אין צריך ברכה.

ט. עוד נפ"מ בחקירת האם ברכת התורה היא ברכת השבח או ברכת המצוות:

בדין אמירת פסוקי תפילה בדרך תחנונים לפני ברכת התורה:

דהנה בשו"ע (סימן מ"ו סעיף ט') הביא מחלוקת הפוסקים בדין אמירת פסוקי תפילה בדרך תחנונים לפני ברכת התורה, וכתב נכון לחוש לסברא ראשונה, שלא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה אע"פ שאומרים בדרך תחנונים, אבל הרמ"א כתב כי המנהג כסברא אחרונה, שאין לחוש, כיוון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים, ומ"מ סיים הרמ"א את דבריו, שנהגו לסדר ברכת התורה מיד לאחר ברכת אשר יצר, ואין לשנות, וביאר המשנה ברורה (שם ס"ק כ"ח) שהיום נהגו להחמיר כהשו"ע שלא לומר שום פסוקים קודם ברכת התורה²¹.

וביאר הגר"א וייס (שם), שאפשר לומר שמחלוקתם תלויה בגדר ברכת התורה, שאם נאמר שזו ברכת המצוות, אין לברך ברכת התורה על מה שלא נאמר בדרך לימוד אלא בדרך תחנונים, אך אם זו ברכת השבח, שפיר יש להודות גם על מה שאומר בדרך תחנונים ולא בדרך של לימוד, וע"ש במה שפלפל בזה. בספר שביבי אש (שם) הביא מדברי הלבוש, שהברכה היא בגדר ברכת הנהנין, על ההנאה והשמחה שבלימוד התורה, ולכן, כשם שאסור ליהנות ממזון גשמי בטרם מברכים, כך גם אסור ללמוד וליהנות ממזון רוחני ללא ברכה, וכן כתב הגרשז"א (בשו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן צ"א) בשם הרב צבי פסח פרנק, שאם נמצא במצב שהוא אנוס על הברכה ואינו יכול בשום אופן לברך ברכת התורה, אסור לו ללמוד תורה, דלימוד בלי ברכה לא חשיב מצוה אלא עבירה, מיהו הגרשז"א עצמו דחה את דבריו, וכתב שזה חידוש גדול, שהרי לא מצינו שיאמרו חז"ל שאסור לעשות מצוה בלא ברכה כמו שאמרו לענין ברכת הנהנין, ולמה יתבטל מלימוד התורה שהוא יותר חשוב מכל המצוות שבתורה בגלל זה שאינו יודע לברך.

והוסיף בספר שביבי אש, כי אף לדעת הסוברים שחיוב ברכת התורה הוא מהתורה, פשיטא שבמקום אונס לא נאסר ללמוד תורה, שהיא מצוה מהתורה, לפני שיברך עליה, שהיא מצוה, ולכן מסקנתו היא,

²⁰ וע"ש בספר מנחת אשר שהעיר, שאף כי נוסח הברכה הראשונה של ברכות התורה וצונונו על דברי תורה היא ברכת המצוות, ונוסח הברכה השנייה אשר בחר בנו היא ברכת השבח, מ"מ ודאי שהחקירה במהות גדר ברכת התורה במקומה עומדת, מהו יסוד החיוב, ומנוסח הברכה אין להסיק על המהות.

²¹ ומ"מ עיין בשו"ת יביע אומר (חלק ד' אר"ח סימן ח') שמותר לומר קדושה וי"ג מידות לפני ברכת התורה.

שבשבועות בהגיע עלות השחר, אין כל סיבה לבטל מצות לימוד התורה מחמת ספק ברכת התורה, דאפילו אי נימא דאיכא איסורא, מכל מקום אין זה אלא מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא.
 י. עוד נפ"מ בחקירת האם ברכת התורה היא ברכת השבח או ברכת המצוות:

בדין הישן שנת קבע ביום והניעור כל הלילה:

בדינים אלו נחלקו רבנו תם והרא"ש, דהנה התוס' (במסכת ברכות דף י"א ע"ב ד"ה שכבר) הביאו את דברי ר"ת שכשאדם עומד ממיטתו בלילה ללמוד, אינו צריך לברך ברכת התורה, מפני שברכת התורה של אתמול שחרית פוטרת עד שחרית אחרת, מיהו הרא"ש (במסכת ברכות פרק א' סימן י"ג) כתב שמסתבר שבני אדם שרגילים תמיד לעסוק בתורה ואפילו כשיוצאים לעסקיהן ממהרים לעשות צרכיהם כדי לחזור וללמוד, ותמיד דעתם על לימודם, לא חשיב הפסק לענין הברכה, וכן אם למד בלילה, הלילה הולך אחר היום, ואין צריך לברך כל זמן שלא ישן, ולכך מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מיטתו, הוי הפסק, וצריך לחזור ולברך. ובביאור מחלוקתם כתב הגר"א וייס (שם), דאפשר לומר שנחלקו בגדר ברכת התורה, דשיטת ר"ת היא שברכת התורה היא ברכת השבח, ומשום כך תיקונה בכל יום כברכת השחר, עד היום הבא, אבל שיטת הרא"ש היא שזו ברכת המצוות, ולכן חיוב הברכה תלוי בהפסק והיסח הדעת, כדין כל ברכת המצוות. נמצא שיש מחלוקת כפולה בין ר"ת והרא"ש:

הישן שנת קבע ביום: לדעת ר"ת אינו צריך לברך ברכת התורה, עד שחרית שלמחרת, אבל לדעת הרא"ש עליו לברך מכיון שהשינה הסיחה את דעתו מהברכה שבירך בבוקר.

להלכה, השו"ע (בסימן מ"ז סעיף י"א) פסק שנת קבע ביום, על מיטתו, הוי הפסק, ויש אומרים דלא הוי הפסק, וכן נהגו. והמשנה ברורה (בסימן מ"ה ס"ק כ"ה) הביא בשם האחרונים שיברך ברכת התורה, וסיים דנראה פשוט דהסומך על כל הפוסקים שהזכרנו ומברך לא הפסיד.

הניעור כל הלילה: לדעת הרא"ש אינו צריך לברך, כי לא הסיח את דעתו מברכת התורה שבירך בבוקר, אבל לדעת ר"ת צריך לברך ברכת התורה, מפני שברכת התורה של אתמול שחרית פוטרת עד שחרית אחרת.

להלכה, השו"ע (שם סעיף י"ב) פסק שאף אם למד בלילה, הלילה הולך אחר היום שעבר, ואינו צריך לחזור ולברך כל זמן שלא ישן.

ולכאורה דברי השו"ע סתרי הדדי, כי בדין שנת קבע (בסעיף י"א) מפורש שנקט להלכה כדעת ר"ת שאינו מברך ברכת התורה עד שחרית שלמחרת, ואילו בדין הניעור כל הלילה (בסעיף י"ב) פסק כדעת הרא"ש שאינו צריך לברך ברכת התורה.

ומחמת קושיא זו הסיק המגן אברהם (בהקדמה לסימן תצ"ד) שיש להכריע כשיטת ר"ת, שהניעור כל הלילה יברך בבוקר ברכת התורה, וכך הוא מנהג הספרדים [כנ"ל בשם הכף החיים, אור לציון וחזון עובדיה], והמגן אברהם (שם) הוסיף שהרוצה לצאת ידי ספק, ישמע ברכת התורה מאחר ויתכוון לצאת ידי חובה, וכן כתב המשנה ברורה (בסימן מ"ז ס"ק כ"ח), וכנ"ל.

מנהגי מאכלי חלב בשבועות:

א. פשט המנהג בכל ישראל לאכול בחג השבועות מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות (רמ"א סימן תצ"ד סעיף ג').

ב. ויש הרבה טעמים למנהג זה, יש אומרים כדי לדמות לשני התבשילים, זרוע וביצה, שבקערת ליל הסדר, שהם זכר לקרבן פסח וקרבת חגיגה, כך גם בחג השבועות אוכלים שני מאכלים, בשר וחלב, זכר לשתי הלחם שהיו מקריבים במקדש בחג זה (רמ"א שם, ועיין עוד להלן), יש אומרים משום שעד קבלת התורה לא נמסרו לעם ישראל דיני הכשרות, [בשר בחלב, נבלה, טרפה, חלב, דם ועוד], ולפתע, בשש בסיון, ניתנו כל ההלכות הללו בבת אחת, והתברר להם פתאום שכל הכלים שלהם טרפים, ועל כן אסורים הם בשימוש, ולא נותרה בידם הברירה אלא להסתפק במאכלי חלב, עד שיכשירו את הכלים (משנה ברורה שם ס"ק י"ב), יש אומרים שאוכלים מאכלי חלב ומאכלי דבש רמז לתורה שניתנה ביום זה, שנמשלה לחלב ולדבש, כמו שנאמר (שיר השירים פרק ד' פסוק י"א) דבש וחלב תחת לשונך (טעמי המנהגים סימן תרכ"א והאליה רבה בסימן תצ"ד ס"ק י' בשם הכל בו), ויש עוד הרבה טעמים, ואכמ"ל.

ג. וע"ש במשנה ברורה (ס"ק י"ד) שכתב לבאר את דברי הרמ"א שכשם שבפסח עושין זכר לקרבן כן אנו צריכין לעשות בשבועות זכר לשתי הלחם שהיו מביאין, וע"כ אוכלים מאכלי חלב ואח"כ מאכל בשר, וצריכין להביא עמהם שתי לחמים, דאסור לאכול בשר וחלב מלחם אחד, ויש בזה זכרון לשתי הלחם²², ומה שלא תקנו חז"ל גם בשבועות כמו שתקנו בליל פסח, הוא משום דשתי הלחם לא היה נאכל אלא לכהנים ולפנים מן הקלעים, ולא היה ניכר זה אף בזמן הבית בכל בתי ישראל, לכן לא תקנו לעשות זכר שלא היה זה בבתים מעולם, אבל עכ"פ יש ללמוד משם דטוב לנהוג כן (שו"ת אגרות משה אר"ח חלק א' סימן ק"ס).

ונמצא, שלפי הטעם של הרמ"א עיקר הענין הוא שיהיו שתי לחמים ולא אכילת חלב בעצם, משא"כ לפי שאר טעמים יש ענין בעצם אכילת חלב, ולכן לפי הטעם של הרמ"א יש להקפיד לאכול לחם גם בסעודה החלבית, וכן כתוב בשו"ת אור לציון (חלק ג' פרק י"ח בבואורים לתשובה י"א) שגם סעודת החלב תהיה עם פת ממש.

ד. אלא דמאיזדך, יש חובה לאכול בשר ככל יו"ט, דהא מבואר בדברי הרמב"ם (בהלכות יום טוב פרק ו' הלכה י"ח) שהשמחה היא בבשר ויין, וכן מבואר בים של שלמה על מסכת ביצה (פרק ב'), כי פשיטא שאין שמחה אלא בבשר ויין, דהא שמחת יו"ט הוא הסעודה, ולא נקרא סעודה להיות בו לב טוב ושמח אלא בבשר, ובפרט בחג שבועות יש חובה אף יותר מכל שאר יו"ט, שהרי אמרו במסכת פסחים (דף ס"ח ע"ב), הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מאי טעמא, יום שניתנה בו תורה הוא, ואיתא התם שרב יוסף היה עושה בו עגלא תלתא, והיה אומר אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא.

ואף אם נהנה יותר ממאכלי חלב, אין לומר שיכול לאכול ממאכלי חלב, ולצאת ידי חובה שמחה מהתורה כראוי לו ובמה שנהנה ממנו, משום שיש ענין לאכול בשר (דרכי תשובה יו"ד סימן פ"ט ס"ק י"ט).

ה. ובשר האמור כאן היינו בשר בהמה, וכמבואר בדברי הרמב"ם (בהלכות חגיגה פרק ב' הלכה י') ע"ש, אך אין צריך שאכילת הבשר תהיה בתוך סעודת יום טוב, שכל שאוכל ביום טוב בשר קיים מצות שמחת יום טוב (שו"ת אור לציון שם).

ו. ויש מחלוקת הפוסקים מתי הוא החיוב מהתורה, יש אומרים דאין חיוב מהתורה בשמחה, רק בסעודת שחרית של יום טוב, אבל בליל ראשון של יום טוב לא הוה השמחה מהתורה רק מדרבנן (שו"ת שאגת אריה

²² בספר שריד ופליט (חלק א' עמוד 8) כתוב בשם רבי דוד הסבעוני זצ"ל, שיש נוהגים ומצניעין ממצות של פסח ואוכלים אותם בסעודת הבוקר בשבועות, כרמז ששבועות הוא עצרת של חג הפסח, והחיד"א (לב דוד פרק ל"א ד"ה ויתכן) כתב שיתכן שזה טעם מנהג קדמון לפנים בישראל שהיו אוכלין מצה וחמץ היום הזה, רמז לגוף ונפש שיתעדנו לעתיד, כי בעבור זה הרמז היו חמץ ומצה בשתי הלחם ומנחת נסכים, ומבין ריסי עיני ספר הכל בו (ריש סימן נ"ד) נראה שהיו אוכלים מצה היום הזה.

סימן ס"ו), ונמצא שאין חיוב אכילת בשר בליל יו"ט, ויש אומרים שגם בלילה ראשונה של יום טוב הוה החיוב שמחה מדאורייתא (מגן אברהם סימן תקמ"ו ס"ק ד'), ונמצא שגם בלילה יש מצוה לאכול בשר דוקא. ז. ונמצא שבחג השבועות יש ענין לאכול מאכלי חלב וגם מאכלי בשר, ולכן יש בפוסקים כמה וכמה שיטות איך לבצע הלכה למעשה לאכול מאכלי בשר ומאכלי חלב ולא לעבור על איסור תורה של אכילת בשר בחלב ח"ו, וכדלהלן, והבוחר יבחר:

(א) יש שנהגו שלא אוכלין בשר כלל בחג השבועות, [וכן נהגו יוצאי ארם צובה ביו"ט ראשון בלבד, ויש שנהגו כן אף ביו"ט שני של גלויות], מיהו יש אומרים שאין זה מנהג נכון, דהא איתא בגמרא במסכת פסחים (שם) דרב יוסף עבדי ליה עגלא תילתא ביומא דעצרתא כנ"ל (ספר תורת חיים [להרה"ג אברהם חיים ב"ר נפתלי צבי הירש שור] על מסכת חולין (דף פ"ג ע"א ד"ה וערב).

(ב) יש אומרים שעדיף טפי למנוע המנהג שנהגין לאכול מאכלי חלב בחג השבועות, כיון דמבואר בש"ס שיש לאכול בשר בשבועות, וגם אם אוכל חלב יצטרך בע"כ לאכול בשר אח"כ, ולפי הזוהר (פרשת משפטים, מובא בב"י או"ח סימן קע"ג סעיף ג') אסור לאכול בשר לאחר חלב, ולכן עדיף לבטל המנהג (ספר תורת חיים שם), אלא שאין נראה כ"כ לבטל מנהג ישראל (דרכי תשובה שם).

ולכן יש אומרים שיש לאכול מאכלי בשר בחג השבועות, ובאכילת גלידה חלבית כבר יצא ידי חובת המנהג [ודלא כטעמו של הרמ"א], אלא דמ"מ לא ראוי לאכול הרבה בשר בלילה כדי שלא יפריע לו ללימוד הלילה (אור לציון שם).

(ג) יש נוהגים שבסעודת ליל חג השבועות אוכלים מאכלי חלב, לפי שגמרו לספור ספירת העומר, ואמרו חכמים, שיש לעשות סעודה לגמרה של מצוה, על כן עושים סעודה עם מאכלי חלב, שכן אם יעשה סעודה בשרית, אין בזה היכר שעושה לשם גמרה של מצוה, אלא לשם יום טוב, ורק בסעודת שחרית אוכלין רק מאכלי בשר (דרכי תשובה יו"ד סימן פ"ט סוף ס"ק י"ט).

ויש שכתבו טעם למנהג זה על פי מה שכתוב בגמרא במסכת פסחים (דף מ"ט ע"ב) שעם הארץ אסור לאכול בשר, אמנם אחר קבלת התורה מצוה לשמוח, ולכן נמנעים בליל שבועות מאכילת בשר, באשר הוא עוד קודם קבלת התורה אשר יקבלו בשחרית (שו"ת שיח יצחק סימן רל"ד).

(ד) יש נוהגים לאכול בשר בין בסעודת ליל שבועות ובין בסעודת שבועות בבוקר, אלא שאחר הסעודה שחרית בשרית יש לברך ברכה אחרונה ולהמתין שעה ואז כבר יכול לאכול אפי' גבינה, דמאחר שמאריכים בתפילה עד חצות היום, הוא תאב לאכול ומערכת העיכול עובדת יותר מהר ומתעכל המאכל גם בפחות משש שעות, וסגי בהמתנת שעה אחת, וצריך לחצוץ שיניו להוציא את הבשר שאכל מקודם, ואע"פ כן בזמן אחר אין לסמוך על חציית שיניו אלא בשהיית שיעור (אליה רבה או"ח סימן תצ"ד סוף ס"ק י' בשם ספר הכל בו, וכעין זה איתא בנועם אלימלך פרשת משפטים ד"ה לא תבשל, בענין בשר אחר גבינה).

מיהו הדרכי תשובה (שם) כתב לחלוק על הכל בו, כי אין לנו רשות לאכול בשר תחילה ולא להמתין שש שעות לאכילת גבינה, וכמו שכתב הפרי מגדים (סימן תצ"ד אשל אברהם ס"ק ו') שאף בשבועות אין להתיר לאכול גבינה לפני שש שעות כמו כל השנה, וכן הוא במשנה ברורה (שם ס"ק י"ז).

ה) ולכן כתב הדרכי תשובה (שם) שיש לקיים את המנהג של אכילת מאכלי חלב ביום שבועות כמו שכתב הש"ה, שאוכלים בשעת קידוש מאכלי חלב, ולהמתין לערך שעה ויותר לאחר ברכה אחרונה, ואז אוכלין סעודת שחרית בשרית, וכן כתוב בשיירי כנסת הגדולה (שם) ע"ש.

ומנהג זה מבוסס על מה שכתב הרמ"א (שם) לאכול מאכלי חלב ואח"כ מאכל בשר, וכמו שכתב הפרי מגדים (בי"ד סימן פ"ט בשפתי דעת ס"ק ו' ומשבצות זהב ס"ק ג') שאף בשבועות אין לחלק בין גבינה קשה לגבינה רכה, אלא אף לאחר גבינה רכה צריך להפסיק בברכת המזון [וכן נוהגים בביתו של הגר"ח קניבסקי והרה"ג משה צדקה שליט"א לעשות קידוש בבוקר עם מאכלי חלב, ולאחמ"כ בסעודה אוכלים מאכלי בשר].

ו) אלא שעיינן במגן אברהם (באר"ח סימן תצ"ד ס"ק ו') ובמשנה ברורה (ס"ק ט"ז) שכתבו שאם לא אכל גבינה קשה, יכול לאכול בשר אף באותה סעודה בלי לצורך להמתין ובלי לברך ברכה אחרונה על המאכל החלבי, אלא סגי בהחלפת המפה וקינוח והדחת פיו, ורק אם אכל גבינה קשה צריך להפסיק בברכת המזון ולהמתין שש שעות.

ובספר מים חיים (פרשת וירא אות ה') כתב שאף לאחר גבינה רכה צריך להפסיק בברכה אחרונה, ואף שהמגן אברהם כתב שאין צריך להפסיק בברכה אחרונה כנ"ל, מ"מ המעיין בתורת חטאת (כלל ע"ו) יראה להדיא שצריך לברך ברכת המזון, ואפשר שנפל טעות במגן אברהם עכת"ד, אך מאחר שהמשנה ברורה העתיק את דבריו, קשה לומר שיש טעות סופר במגן אברהם.

אלא שיש להקשות על המשנה ברורה, דהא בשער הציון (ס"ק ט"ו) כתב מקור לדבריו בפרי מגדים, וכוונתו לפרי מגדים (שם אשל אברהם ס"ק ו'), והמעייין שם יראה שהפרי מגדים כתב שאחר גבינה קשה או בשר צריך להמתין שש שעות, והבין מזה המשנה ברורה דדוקא גבינה קשה דינא הכי, אבל גבינה רכה אין צורך אף בהפסקת ברכת המזון, אבל לפי האמור לעיל שהפרי מגדים גופיה כתב שיש להפסיק בברכה אחרונה בין גבינה רכה לבשר, א"כ ע"כ כוונת הפרי מגדים כאן לומר דדוקא גבינה קשה צריך להמתין שש שעות, אבל גבינה רכה אע"פ שלא צריך להמתין שש שעות, מ"מ הפסק ברכה כן צריכים, וצ"ע.

ולמעשה עיין בשו"ת אגרות משה (שם) ובספר תשובות והנהגות (חלק ב' סימן ש"צ) שנקטו להחמיר שאף לאחר גבינה רכה יש להפסיק בברכה אחרונה.

אלא דמ"מ לפי האמור לעיל בדעת הרמ"א, שיש להקפיד לאכול לחם גם בסעודה חלבית וגם בסעודה בשרית זכר לשתי הלחם, א"כ לכאורה אף אם לא אכל גבינה קשה יש להקפיד לעשות שתי סעודות גם לפי שיטת המשנה ברורה.

ואם כך הוא יוצא שהסעודה הראשונה שהיא עיקר הסעודה היא חלבית, והרי הזכרנו לעיל שלפי כל השיטות יש חיוב מהתורה בבשר ביום [ואילו בלילה נחלקו השאגת אריה והמגן אברהם אם יש חיוב מהתורה או לא], ואין לומר שיכוון לא לצאת ידי חובה בסעודה חלבית, דהא סוף סוף הוא נהנה ממנה ויש כמה פוסקים דס"ל שלא מהני במה שמכוון לא לצאת, מיהו לפי מה שכתבנו לעיל בשם האור לציון (שם) שאין

חיוב לאכול בשר דוקא בתוך הסעודה א"ש, כיון שיכול לצאת ידי חובת שמחה בבשר שלא ע"י סעודה ממש.

אלא שגם מנהג זה לא כ"כ נכון, דהלא זה הוא כמברך ברכת המזון על מנת לאכול בשר, כיון דמוכרח לאכול בשר ביו"ט כנ"ל, וא"כ כשמברך ברכת המזון הוי כמכין עצמו לאכול בשר דודאי בלאו הכי לא היה מברך עדיין ברכת המזון, וגם הוי קצת כברכה שאינה צריכה (דרכי תשובה שם בשם אורח מישור).

ז) יש נוהגים לאכול מאכלי חלב בשבועות תיכף אחר תפילת שחרית, בשעת הקידושא רבא, בלא פת, רק בדרך סעודת עראי, ומברכין ברכה אחרונה, וממתניין בערך שעה ויותר, ואוכלין סעודת שחרית בבשר ויין, ויוצאין בזה לכו"ע, רק שצריך לחצוץ שינוי קודם הסעודה מהגבינה שבין השיניים (דרכי תשובה בשם רבותיו).

ולפי טעם זה נפטרו רוב הבעיות דלעיל, אלא שעדיין לא יוצאים ידי חובה עם טעמו של הרמ"א, דבעינן דוקא שתי סעודות לזכר שתי הלחם.

ח) יש נוהגים לעשות סעודה חלבית בבוקר תיכף לאחר תפילת שחרית, ולברך ברכת המזון, ואח"כ לישון [ובפרט אם היה ניעור כל הלילה כמו שכתוב בזוהר], ואח"כ עושים סעודה בשרית לכבוד יו"ט, ולפי מנהג זה נראה שפוטרו כל הבעיות דלעיל, אם נסתמך על האור לציון שכתב דאפשר לקיים שמחת החג בבשר אפי' שלא בתוך הסעודה (עיין מנחת שאול בשר בחלב י"ד סימן פ"ט סעיף ב').

ואם נוהגים כך נראה דאפשר להקל אף אם אכל גבינה קשה בלי צורך להמתין שש שעות, וכדלהלן:

אכילת בשר אחר גבינה:

א. הזכרנו לעיל את דברי השער הציון (בסימן תצ"ד ס"ק ט"ו) שאם אכל גבינה קשה, צריך להפסיק בברכת המזון ולהמתין שש שעות, ומקור לדבריו הוא בפרי מגדים (שם) כנ"ל.

ב. ומקור הדברים הוא בגמרא במסכת חולין (דף ק"ה ע"א) בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן כמה ישהה בין בשר לגבינה, אמר ליה ולא כלום, איני, והא אמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה [פרש"י משום דבשר מוציא שומן והוא נדבק בפה ומאריך בטעמו], גבינה מותר לאכול בשר, אלא, כמה ישהה בין גבינה לבשר, אמר ליה ולא כלום ע"כ.

ומבואר ממסקנת הגמרא שאחרי אכילת גבינה, מותר לאכול בשר מיד, והנה הב"י (באר"ח סימן קע"ג), כתב בשם הרשב"א בתורת הבית (הקצר בית ג' שער ד' דף פ"ו ע"א) שהטעם שמותר לאכול בשר אחר גבינה מיד ללא צורך המתנה לכו"ע, הוא מפני שהגבינה רכה היא ואינה מתעכבת בין השיניים, וכן כתבו הגהות מיימוניות ע"ש, וכן כתב הפרי חדש (בס"ק ט"ז), וכתב הט"ז (בס"ק ד') שה"ה לפי טעמו של רש"י [הנ"ל] הכא ליכא למיחש למידי מאחר שאינו מושך טעם ושומן, חוץ מאשר בגבינה מתולעת שטעם שלה נמשך בפה זמן רב יש להחמיר²³.

²³ דווקא מטעם זה שהטעם נמשך בפה זמן רב, אבל מטעם שנשאר בין השיניים ס"ל להט"ז שרק בבשר אמרינן הכי וכדאיתא בפסוק הבשר עודנו בין שיניהם משא"כ בגבינה, אמנם הפרי חדש (בס"ק ט"ז) חולק וס"ל שגם גבינה שבין השיניים יש לה דין גבינה.

ג. אלא שנחלקו הראשונים אם ההיתר הוא אפי' בלי שיקנח את פיו או רק לאחר קינוח והדחה, דהנה התוס' שם (בדף ק"ד ע"ב ד"ה עוף וגבינה) כתבו בשם בה"ג דאכל בשר אסור לאכול גבינה היינו בלא נטילה וקינוח, אבל בנטילה וקינוח שרי, ואכל גבינה מותר לאכול בשר היינו אף בלא נטילה וקינוח, ואילו הרי"ף במסכת חולין (דף ל"ז ע"א מדפי הרי"ף) והרמב"ם (בהלכות מאכלות אסורות פרק ט' הלכה כ"ו) ס"ל שאע"פ שמותר לאכול בשר לאחר גבינה, היינו דוקא לאחר שידיח את ידיו ויקנח את פיו.

ד. ומצאנו עוד מחלוקת בפוסקים, האם דין זה דבעינן קינוח והדחה הוא רק בגבינה או אף בחלב, דהנה הרמב"ם (שם) כתב להדיא בזה"ל, מי שאכל גבינה או חלב תחילה, מותר לאכול אחריו בשר מיד, וצריך שידיח ידיו ויקנח פיו בין הגבינה ובין הבשר עכ"ל, והנה לא מבואר להדיא מה הדין באכילת בשר לאחר חלב, האם גם צריך קינוח והדחה, ובאמת הים של שלמה במסכת חולין (דף ק"ג ע"ב) נקט שרק באכילת בשר לאחר גבינה צריך להדיח את ידיו ולהדיח את פיו, אבל לאחר חלב מותר מיד לאכול בשר אף ללא קינוח והדחה, אך עיין בשו"ת דברי מלכיאל (חלק ה' סימן מ"ז) שכתב שאף לאחר חלב צריך לקנח פיו ולהדיח ידיו ורק אז מותר אכילת בשר.

ה. עכ"פ מבואר דבין למר ובין למר, מותר לאכול בשר מיד לאחר שאכל גבינה [אלא שנחלקו אם צריך קינוח והדחה או לא].

מיהו בזוהר (בפרשת משפטים, מביאו הב"י באור"ח סימן קע"ג סעיף ג') כתוב בזה"ל, אשכחן דכל מאן דאכיל האי מיכלא כחדא או בשעתא חדא או בסעודתא חדא, ארבעין יומין אתחזיא גדיא מקלסא בקלפוי לגבי אינון דלעילא וסייעתא מסאבא מתקרבין בהדיה וגרים לאתערא דינין בעלמא דינין דלא קדישין, ואי אוליד בר באינון יומין, אוזפין ליה נשמתא מסטרא אחרא דלא איהי קדישא עכ"ל.

וכן כתב המרדכי במסכת חולין (סימן תרפ"ז) שמהר"ם מרוטנבורג (בתשובות דפוס פראג סימן תרט"ו) היה נוהג שלא לאכול בשר בהמה וחיה אחר גבינה, לפי שפעם אחת מסעודה לסעודה מצא גבינה בין שיניו גזר להחמיר על עצמו, ואין זה כחולק על התלמוד ולא כמוסיף שהוא גורע, דהא חזינא במסכת חולין (דף ק"ה ע"א) אנא להא מילתא כחלא בר חמרא וכו', וכל חד מצי לאחמורי אנפשיה לעשות משמרת, ובעוף אני מיקל כיון דגבינה ועוף נאכלין באפיקורן ע"כ.

וכתב הב"י (שם) הא ודאי שמהר"ם מרוטנבורג לא ראה ספר הזוהר, ואפילו הכי היה מחמיר על עצמו משום מעשה שהיה, ואף על פי שהיה מיקל בעוף היינו לפי שלא ראה ספר הזוהר, אבל אנו שזכינו לראותו טוב ונכון להחמיר אפילו בבשר עוף.

מיהו הפרי תואר (ביר"ד סימן פ"ט ס"ק י') והפרי חדש (ביר"ד סימן פ"ט ס"ק ט"ו) כתבו לדחות דברי הב"י, דבספר הזוהר לא מיירי אלא בבשר בהמה וכדמוכח מלשון הזוהר, אבל עוף אחר גבינה שפיר דמי, וכן אני נוהג עכ"ל, וכן הים של שלמה במסכת חולין (פרק ח' אות ו') כתב להעיר כן על הב"י ע"ש.

ו. ולדינא, השו"ע (ביר"ד סימן פ"ט סעיף ב') פסק בזה"ל, אכל גבינה, מותר לאכול אחריו בשר מיד, ובלבד שיעיין ידיו שלא יהא שום דבר מהגבינה נדבק בהם, ואם היה בלילה שאינו יכול לעיין אותם היטב, צריך לרחצם, וצריך לקנח פיו ולהדיחו וכו' ע"כ, והיינו שפסק כשיטת הרי"ף והרמב"ם [הנ"ל] דס"ל שמותר לאכול בשר לאחר גבינה, אלא דבעינן שידיח את ידיו ויקנח את פיו, והיינו דלא כהזוהר, וכתוב בשו"ת יביע אומר

- (חלק ו' י"ד סימן ז') שבכוונה השמיט חומרת הזוהר להמתין לאחר אכילת גבינה, משום דס"ל לדינא שאין צריך להחמיר בהמתנה כלל.
- ז. וכן כתב הש"ך (שם ס"ק י"ז) שהמהרש"ל קרא תגר על המחמירים שהוא כמו מינות, ואמר דווקא המהר"ם שבא מכשול לידו פעם אחת החמיר על עצמו, אבל מי שלא בא לידו תקלה לא יכול להחמיר, והא דקתני בזוהר אינו אלא למי שאוכל גבינה לאחר שאכל בשר, אבל איפכא, מי שאכל גבינה שפיר יכול לאכול בשר אחריו.
- וכן כתב הבן איש חי (בשנה שניה פרשת שלח לך סעיף ט"ו) שהרה"ג החסיד מה"ר אליהו מני זצ"ל העיד שאין מנהגם בעיר הקודש ירושלים ת"ו להמתין אחר גבינה ולא כלום בין בגבינה חדשה בין ישנה.
- מיהו הרמ"א (ביר"ד שם) כתב שיש מחמירין אפילו בבשר אחר גבינה, וכן נוהגין שכל שהגבינה קשה אין אוכלין אחריה אפילו בשר עוף, כמו בגבינה אחר בשר, ויש מקילין, ואין למחות, רק שיעשו קנוח והדחה ונטילת ידים, מיהו טוב להחמיר עכ"ל.
- וכבר הזכרנו דברי הפרי חדש והמהרש"ל דס"ל שאף המחמירים אינו אלא בבשר בהמה, אבל אכילת בשר עוף אחר גבינה אין להחמיר, ודלא כמו שכתב הב"י.
- ח. ובשיעור המתנה בין גבינה לבשר למחמירים כהזוהר, בזוהר מוזכר שעה, וכן מוכח בש"ך (שם ס"ק ט"ז) דסגי בשעה המתנה, וכן מבואר בגר"א (ביר"ד שם ס"ק י"א), וכן כתב הכף החיים (או"ח סימן קע"ג ס"ק ב'), מיהו עיין בקובץ מבית לוי (עניני י"ד הלכות בשר בחלב סעיף ט"ו), הליכות שלמה (שבועות פרק י"ב ארחות הלכה הערה 49), תשובות והנהגות (שם) ועוד אחרונים שאע"פ שמלשון הזוה"ק משמע שעתא חדא כמשמעו, מ"מ המנהג הוא להמתין רק חצי שעה שזהו שיעור של "סמוך" בעלמא, כדמצינו בדין סמוך למנחה לא יאכל.
- ט. ולפי הרמ"א דלעיל, אין כל האמור אלא בגבינה קשה, ואף אם אכל פיצה וכיוצא שהגבינה הצהובה נמסה, ואין חשש שתישאר בין השיניים, דעת הגר"ש אלישיב בקובץ תשובות (חלק א' סימן נ"ח) שצריך להמתין שש שעות, מפני שנמשך טעמה בפה זמן רב, [עיין מה שכתבנו לעיל בהערה].
- י. וכתב הש"ך (שם ס"ק ט"ו) דאחר גבינה רכה אין צורך להמתין, וכמו שהזכרנו לעיל בשם המשנה ברורה (בסימן תצ"ד ס"ק ט"ז), אלא סגי בהדחה וקינוח, [וכבר הזכרנו לעיל מחלוקת הפוסקים בדין אכילת חלב ובשר תוך סעודה אחת, שדעת רוב הפוסקים שצריך להפסיק ביניהם].
- יא. והא דבעינן הדחה וקינוח, כתב הרש"ש במסכת חולין (דף ק"ג ע"ב) דהיינו דוקא אחר גבינה, אבל חלב שהוא נוזלי ושותים אותה בכלי מספיק הדחת הפה, והא דאיתא במסכת חולין (דף ק"ד ע"ב) דתני אגרא עוף וגבינה נאכלים באפיקורן [דרך הפקר שאינו נזהר בהן], היינו דווקא גבינה לפי שנאכלת בידיים, ולכן דייקנן מינה הא בשר בהמה לא [נאכלת באפיקורן], והיינו דבעי נטילת ידיים, אבל חלב שהוא נוזלי ושותים אותו מתוך כלי, אפי' בבשר בהמה אין צריך נטילת ידיים, ועוד דדווקא גבי גבינה מסקינן התם דבעי קינוח והדחת הפה, משום שנדבקת בחניכים ובבין השיניים ואינה יוצאת ע"י הדחת הפה בלבד, אבל בחלב סגי בהדחת פה בלבד ע"ש.
- וכן כתוב בדרכי תשובה (ס"ק ב') בשם החיד"א שיש לחלק בין גבינה לחלב, דבשתה חלב דרך שתייה לכו"ע בהדחת הפה סגי ברוצה לאכול בשר אח"כ, וכן איתא באיסור והיתר הארוך (כלל מ' דין ח'), ועיין בשו"ת יביע אומר (חלק ו' י"ד סימן ז').

וכן ה"ה אם אוכל תבשיל או מזונות של חלב מותר מיד בבשר לאחר קינוח ורחיצה היטב אם בירך וסילק עצמו מהחלב, ויש שנוהגין להחמיר לעצמם גם בחלב לבד ולהמתין אחריו חצי שעה, אבל אין צורך לכך מן הדין וכמ"ש (תשובות והנהגות שם).

מיהו מדברי התשב"ץ (בסימן ש"ו) נראה שגם בחלב צריך לקנח פיו בפת, שכתב וז"ל הכל בו (בסימן ק"ו) מי שאכל גבינה או חלב תחילה מותר לאכול בשר מיד, אבל צריך שידיח ידיו ויקנח הפה בין הגבינה לבשר וכו', וכן נהגו העולם לאכול בשר בהמה בין אחר גבינה בין אחר חלב ע"י קינוח והדחה ע"כ, והנה אע"פ שמתחילת דבריו יש לדייק להקל כדברי הרש"ש, מ"מ בסוף דבריו משמע להחמיר להצריך קינוח פה גם בחלב ע"ש, וכן כתוב בספר בדי השולחן (ס"ק מ"ג) בשם האיסור והיתר, וע"ש שכתב לבאר טעמם, דאפשר לומר דחיישינן שנמצא קצת חלב באחורי הכוס במקום נגיעת הפה ונגע שם בידיו, א"נ י"ל דלא פלוג חכמים בתקנתם וחייבו בנטילה בכל ענין.

וכן העלה הכף החיים (שם) דכיון דמסתימת הזוהר משמע שאין חילוק בין גבינה קשה לגבינה רכה, ובין גבינה לחלב, משמע שבכל אופן צריך ליזהר להמתין שעה כדי לאכול בשר לאחר חלב, וע"כ כל ירא שמים יחמיר לעצמו ולאחרים הנשמעים לו שלא לאכול בשר אחר גבינה אפי' רכה, או אחר מאכלי חלב עד אחר שעה אחת ובסעודה אחרת, [וכן נוהגין יוצאי דמשק בארגנטינה להמתין שעה אפי' מכוס חלב לבשר].

וכתב עוד הכף החיים (שם) שהמחמיר כהאר"י ז"ל שלא לאכול כל אותו היום, קדוש יאמר לו עכ"ל, וכן כתב הבן איש חי (שם) שהאר"י ז"ל לא היה אוכל בשר כל אותו היום שאכל גבינה, וכן כתב הדרכי תשובה (ס"ק ב') בשם הרב חיים ויטל זצ"ל, אלא שכתב שאין האר"י ז"ל היה ממתין למחר כמו שהעתיק הבן איש חי, אלא כל אותו היום הכוונה היא בעוד יום דוקא קאמר, אבל בלילה כן היה אוכל בשר, ודווקא כשאכל גבינה קשה ולא כשאכל גבינה רכה, ומשמע דבקינוח ובהדחת הפה סגי כשאכל גבינה רכה.

יב. מיהו נראה שאם ישן אחר שאכל ארוחת בוקר כנ"ל בשעת הקידושא רבא, א"כ קיל טפי ושפיר יכול לאכול בשר, דהא י"א שאם ישן שינת צהריים, יש להקל לאכול אח"כ חלב אף בלי להמתין שש שעות, כיון שבזמן השינה מערכת העיכול מהירה יותר (דעת קדושים בוטשאטש סימן פ"ט על סעיף ב' ועיין בספר קובץ תשובות חלק א' אר"ח סימן נ"ח), וכן אמר לי הגר"ע אויערבאך שליט"א, ואף שיש שמפקפקים בזה, [ע"פ סיפור שהיה עם החתם סופר, עיין בקובץ מבית לוי יו"ד הלכות בשר בחלב עמוד לד'], מ"מ הני מילי לאכול חלב לאחר אכילת בשר, אבל אכילת בשר לאחר אכילת חלב ע"י הפסקה של שינה, נראה שאין להחמיר [אלא א"כ נוהג כשיטת האר"י ז"ל] (עיין מנחת שאול בשר בחלב יו"ד סימן פ"ט סעיף ב'), ויש אומרים שרק אם ישן לפחות שלש שעות נחשב להפסק (ספר הלכות חג בחג, ספירת העומר ושבועות פרק ח' הערה 118 בשם הגריש"א).

יג. נמצא שאלו הנוהגים לקדש בשבועות בבוקר על מאכלי חלב, ואח"כ הולכים לישון [שלש שעות], וקמים ועושים סעודה בשרית, הרי יוצאים ידי חובה לכל הדיעות.

גבינה קשה וגבינה רכה:

א. גדר גבינה קשה כתב הש"ך (שם ס"ק ט"ו) דמן הסתם אם היא ישנה ששה חדשים, חשיבה קשה, והט"ז (שם ס"ק ד') כתב שהכוונה לגבינה מתולעת, כמובא ברמ"א (יו"ד סימן פ"ד סעיף ט"ז), ועיין בבן איש חי (שם) שהביא מנהג עירו בגדאד הוא, שאם היא גבינה קשה שעבר עליה ששה חודשים ויותר שוהים שש שעות, ואם

- לא עברו עליה ששה חודשים ממתין שעה אחת לכל חודש אחד, שאם עבר עליה חודש אחד ממתין שעה אחת, ואם שני חודשים ממתין שתי שעות.
- ב. והנה בגבינות הצהובות שיש בזמנינו שלא עומדות ימים רבים כימי קדם²⁴, כתב בספר מאור שבת (חלק ג' עמוד תר"ז) בשם הגרש"א זצ"ל דאף שהגבינה לא עמדה שישה חודשים יש להחמיר כדין גבינה קשה, כיון שהיום מעמידים אותה באופן מלאכותי ונעשית גבינה ישנה כמו גבינה של זמנה שהייתה עומדת שישה חודשים ומושך טעם ושומן בפה לזמן רב, וכן כתב הגר"ש אלישיב (בקובץ תשובות חלק א' סימן נ"ח), וכן הרה"ג שמואל ואזנר (בשור"ת שבט הלוי חלק ב' סימן ל"ה) ע"ש, ומאידך בספר מעשה איש (חלק ה' עמוד כב') מובא בשם החזו"א שרק אם עמדה שנה צריך להמתין שש שעות בין אכילתה לבין אכילת בשר, וכן כתוב בספר משנה הלכות (חלק ט"ז י"ד סימן ט') בשם הגר"ם פיינשטיין שהגבינה הצהובה שבזמנינו אינה הגבינה הקשה שאחרי אכילתה צריך להמתין שש שעות, ובספר הכשרות (פרק י' הג"ה קכ"ב) כתוב בשם הגר"צ אבא שאול דמנהג הספרדים הוא להמתין רק שעה אחת.

מקצת הלכות יום טוב

א. הכנת פתילות והדלקת נרות:

- א. בשבת וביום טוב אסור לקפל נייר בצורה הנשארת בנייר, משום מלאכת בונה, ומותר לקפל מפיונים רק בקיפול פשוט, כמשולש, או למשוך באמצע ולהכניס לכוס או לגלגל כנרות, שכל אלו, כשמוציאים אותם מן הכוס, חוזרים מיד לצורתם הקודמת, אבל קיפולים מיוחדים [כמניפות וכדומה], יש להכין מערב יום טוב, גם לצורך השבת, ולהניחן מוכנות לשימוש בקופסה (שור"ת שבט הלוי חלק ה' סימן ל"ו).
- ב. אין חותכין הפתילה לשתים, ואין גודלין את הפתילה ולא מהבהבין אותה (שור"ע סימן תק"ד סעיף ח' וסעיף ט'), משום דכשחותכה וכששוזרה עביד כלי ביו"ט (משנה ברורה שם ס"ק ל"ט וס"ק מ"ב), ומטעם זה יש אוסרים להכניס את הפתילה לפתיל צף ביום טוב, שיש בזה משום איסור תיקון כלי (הלכות המועדים פרק י"ג סעיף י"ח), ויש מתירים, כיון שפתיל צף עשוי לשימוש חד פעמי, ומ"מ לכתחילה נכון להכינו מערב יו"ט (פסקי תשובות שם אות ט"ז).
- ג. י"א שנר יו"ט [הראשון כשחל ביום חול] יש להדליקם בערב יו"ט כמו כל ערב שבת²⁵ (באר היטב סימן תק"ג ס"ק ד' בשם הש"ה), וי"א שנר יו"ט יש להדליקם בליל יו"ט, מחשש שאם ידליק בערב יו"ט, א"כ גם בליל שני של יו"ט תבוא להדליק לפני שתחשך, וזה אסור משום שאין יו"ט מכין לחברו (פסקי תשובות סימן תק"ד אות י"ט בשם האחרונים), וי"א שלכתחילה יש להדליק נרות יום טוב [הראשון] לפני השקיעה, ואם לא הדליקו לפני השקיעה ידליקו לאחר השקיעה (שור"ת אור לציון חלק ג' פרק י"ח תשובה א', וכן שמעתי מהגר"א וייג), ועיין בשור"ת אור לציון (שם בביאורים) שכתב דין זה ע"פ הקדמת מהר"ר יוזפא בן הדרישה לטור יו"ד, שהביא שאמו הרבנית

²⁴ רוב הגבינות הצהובות המצויות כיום בארץ ישראל הוא כחודש עד חודשיים, ואף אם נשארים על המדף עד שנה, לא מגיעות לשיעור של גבינה קשה, כיון שתהליך הבישול הוא אחר לגמרי.

²⁵ ואף בליל ראשון של שבועות, ש"א שיש לאחר תפילת ערבית משום דין תמימות (משנה ברורה סימן תצ"ד ס"ק א' בשם הט"ז ופרי מגדים), מ"מ ניתן להדליק את הנרות מבע"י, ואין צריך להמתין לאחר צאת הכוכבים (גרש"א בהליכות שלמה שבועות פרק י"ב אות ב' ובהגה שם).

היתה אומרת שזו טעות הנשים שמדליקות בליל יו"ט, ויותר טוב מדינא להדליק הנרות לפני תפילת ערבית, ולקבל היום טוב בהדלקתן כמו שעושים לכבוד שבת, כדי שיהא הכל מוכן מיד בבואו מבית הכנסת, וגם שכל מלאכה שאפשר לעשותה מבעוד יום אין לעשותה לכתחילה ביום טוב, וכתב שם שהדין עמה, ע"ש, ומ"מ לא נהגו להקפיד על זה, אלא המנהג להדליק נרות יום טוב אחר שתחשך לפני הקידוש שעל הכוס, ויש להם על מה שיסמוכו (חזו"ע הלכות יו"ט עמוד שז).

ד. נשים שנוהגות להדליק נרות בערב יו"ט, י"א דלכו"ע מברכים ואח"כ מדליקים, [כלומר גם אלו שבשבת מדליקות ואח"כ מברכות], (משנה ברורה סימן רס"ג ס"ק כ"ז וחזו"ע שם עמוד שה"), אך י"א שאין האשה חכמה אלא בפלך, ולא חילקו חכמים בין שבת ליו"ט, ולכן גם ביום טוב, יש לברך אחר ההדלקה (מגן אברהם סימן רס"ג ס"ק י"ב), [וכך הוא המנהג בק"ק אגודת דודים].

ונשים אלו שנוהגות להדליק בערב יו"ט, כדאי שתדלקנה את הגפרור לפני הברכה²⁶, או מנר קיים [אף לאחר הברכה] (ע"פ הגר"ש רוזנברג שליט"א).

ה. יש נשים שנהגו שמברכות ברכת שהחיינו בשעת הדלקת נרות (בן איש חי שנה א' פרשת במדבר אות א', כף החיים סימן תקי"ד ס"ק קי"ב, וכן מבואר מהמשנה ברורה בסימן ת"ר ס"ק ד', שכתב דהאשה בברכת הדלקה ביום שני, תלבש בגד חדש או תניח פרי חדש ואז תוכל לברך שהחיינו עכ"ל, משמע דביו"ט ראשון דבר פשוט שמברכת), ויברכו ברכה זו אחר שידליקו לפחות נר אחד, כדי שלא יהיה הפסק בין ברכת הדלקת הנרות למצות ההדלקה (חזו"ע²⁷ הלכות יו"ט עמוד שו'), ויש שכתבו שאע"פ שאין בזה חשש ברכה לבטלה, מ"מ נכון שלא לברך בשעת ההדלקה, אלא יכוונו לצאת ידי חובה בברכת שהחיינו כששומעות ברכת שהחיינו בשעת הקידוש, (עיין במשנה ברורה סימן רס"ג ס"ק כ"ג שמבואר שמנהג לומר שהחיינו בהדלקת נרות, אינו בכל המקומות, וכן עיין בספר חזו"ע הלכות יו"ט עמוד שו' ושו"ת שבט הלוי חלק ג' אר"ח סימן ס"ט).

ואלו שמברכות ברכת שהחיינו בשעת הדלקת הנרות, י"א שאין להן לענות אמן בברכת שהחיינו שבקידוש, משום דהוי הפסק (חזו"ע שם), י"א דבפסח ובסוכות שפיר יכולות לענות אמן, משום שבכוונתן לפטור שאר מצוות היום, משא"כ בשבועות שאין מצוות מיוחדות בחג, א"כ אין להן לענות אמן על ברכת הקידוש (שו"ת שבט הלוי חלק ג' אר"ח סימן ס"ט), וי"א שיש להניח לנשים העונות אמן בברכת שהחיינו ששומעות מבעליהן בכל הימים טובים אף על פי שהם כבר בירכו שהחיינו, וטוב שלא לבלבלן, כי יש לומר שאין זה הפסק, דכיון שאצל המקדש הוא ברכה הצריכה, גם אצל השומעים אין זה הפסק (שו"ת אגרות משה חלק ד' סימן כ"א).

ו. כתב הרמ"א (בסימן רס"ג סעיף א') האשה ששכחה פעם אחת להדליק [נרות שבת], מדלקת כל ימיה²⁸ ג' נרות ע"ש, ובזמנינו שיש חשמל דולק בבית, אינה צריכה להוסיף כלל, כיון שיוצאים ידי חובה במנורת חשמל [אף בנורת לד] משום שאין כאן הפרת שלום בית, וברכות אינן מעכבות (חזון עובדיה שבת חלק א' עמוד קעד', שו"ת אור לציון חלק ב' פרק י"ח בביאורים לתשובה ב' ובספר מנחת שאול נדה עמוד שפ"ו), וא"כ כ"ש אשה ששכחה להדליק נרות יו"ט שאין לקנוס אותה, ועוד, שמעולם לא שמענו שיש קנס ביו"ט, ואפשר משום שאין חשש שמא יכשל בעץ ובאבן פעם הבא, כיון שאם יהיה חשוך יהיה מותר לה להדליק נר ואין חשש שפעם הבא לא תדליק נר,

²⁶ אבל אין כדאי להדליק את הגפרור לאחר הברכה, דהא י"א שאחר הברכה כבר קיבלה יו"ט, וקיי"ל בשו"ע (אר"ח סימן תק"ב) שאסור מדרבנן להוליד אש חדש ביו"ט.

²⁷ כך כתוב בחזו"ע לפי דיעה זו, אך עיין להלן שהוא חולק, וס"ל שאין לברך שהחיינו בהדלקת הנרות.

²⁸ היינו בין בשבתות ובין בימים טובים, (דברי ש"ח שבועות תשע"ז בשם הגר"ח קניבסקי).

[ומטעם זה אולי ביום כיפור הדין יהיה שונה], ומ"מ אם אפשר שלפחות פעם אחת תוסיף נר נוסף (עיין שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ג הערה כ"ח, פסקי תשובות סימן רס"ג אות ג' הערה 35, ובילקוט יוסף שבת סימן רס"ג סעיף כ"ח).
 ז. מותר להוציא את הפתילות המשומשות, כדי לשים חדשות, שהתירו טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש, [וה"ה לאור הנרות], (רמ"א סימן תק"ט סעיף ז' וגרעק"א סימן תק"א על הט"ז ס"ק ז'), ועדיף לכתחילה לנער את הפתילות המשומשות, ישירות לתוך פח האשפה, מבלי לטלטלם ביד (שו"ת באר משה חלק ח' סימן קס"ח), ופמוטים של נרות, מותר לקראת שבת לנקות את שאריות הנר שבפמוט, בכלי שאינו מוקצה, ועדיף ישירות לפח האשפה (עיין שו"ע סימן תקי"ד סעיף י', חזו"ע הלכות יר"ט עמוד סא' ושמירת שבת כהלכתה פרק י"ג הערה ק"מ), אך לא להמיס במים חמים, משום מוליד, ואף אסור להדביק את הנרות החדשים, [ועל כן יש להכין נרות לשבת על מגש נוסף].

ב. להדליק אש ביר"ט:

אין מוציאים אש לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר ולא מן המים (שו"ע סימן תק"ב סעיף א'), מפני שבכל אלו מוליד אש ביר"ט, והואיל ואפשר להמציא אש מערב יר"ט שיהיה מוכן לו ביר"ט, לא הותר להוליד ביר"ט (משנה בורה שם ס"ק א'), ומ"מ אף אם הכין אש מערב יום טוב וכעת כבתה, או שלא יכל להשיג אש בערב יום טוב, אין להבעיר אש ביום טוב (שו"ת אור לציון חלק ג' פרק כ' תשובה ז').

וכל שלא ממציא אש חדש, מותר, ולכן מותר להדליק נר מנר (משנה ברורה שם ס"ק ד'), וכן אין לאסור להדליק משלהבת אף כשאינו נוגע באש, שכיון שהאש מצויה וקיימת, אף שהיא אינה נוגעת, חשיב מבעיר מאש מצויה, ולא חשיב מוליד אש בשבת (שו"ת אור לציון שם תשובה ג' ותשובה ד').

ודוקא אש שצריך לו מותר להדליק [ע"י אש אחר], אבל נר של בטלה, דהיינו שאין צריך לו, אסור להדליקו (שו"ע סימן תקי"ד סעיף ה').

ונראה שנה נשמה אינו נחשב נר שאין צריך לו, שעל כל פנים יש לו בזה צורך קצת, שהוא מדליק לכבוד ולעילוי נשמת אביו וכדומה, ושרי ביום טוב, ובפרט אם מדליק בבית הכנסת שיש בזה משום באורים כבדו ה' (חזו"ע הלכות יר"ט עמוד סא' ושו"ת אור לציון שם תשובה ח').

ג. להנמיך או לכבות את האש ביר"ט:

א. י"א שמותר להנמיך את הגז בכדי שיתבשל יפה התבשיל שעליו, ושלא יקדיח תבשילו (חזו"ע הלכות יר"ט עמוד נח'), והיינו בתנאי שאין לו כיריים אחרים שיכול להבעיר שם להבה קטנה יותר (שו"ת אור לציון חלק ג' פרק כ' תשובה ט'), וי"א דהיינו דוקא באופן שיחרך ולא יהיה טוב כ"כ למאכל, דשפיר חשיב לצורך אוכל נפש, אבל אם התבשיל לא יחרך, אלא שלא יהיה התבשיל כ"כ נאה, אסור להנמיך את הגז (שש"כ פרק י"ג סעיף י' הערה נ"ה בשם הגרש"ז א, ועיין משנה ברורה סימן תקי"ז ס"ק כ"ג וס"ק ל"א).
 ודבר פשוט שאסור להנמיך את הלהבה רק כדי למנוע הפסד ממון (שש"כ שם).

ב. י"א שמותר לגרום לכיבוי להבת הגז ביום טוב על ידי הרתחת כלי מלא מים, שברתיחת המים יגלשו המים ויכבו את הלהבה, ומותר גם לסגור את כפתור הגז לאחר שכבתה הלהבה. אולם העושה כן יש לו להזהר בכמה דברים, ראשית, אין היתר זה אלא כשצריך למים חמים, ואין לו מים חמים מוכנים במיחם

וכדומה, גם צריך להזהר כשנותן את הכלי המלא על הכיריים, שלא ישפכו מים ויכבו את האש, וכן צריך להזהר שלא להזיז את הכלי בשעת רתיחתו, וכתוצאה מכך ישפכו מים מכוחו, ויכבו את האש (חזו"ע ואור לציון שם תשובה י"א), מיהו י"א שבכל אופן לכתחילה טוב להמנע מלכבות את להבת הגז על ידי גרמא זו (אור לציון שם), וכן פסק בעל השבט הלוי (בלקט הלכות יו"ט עמוד פא') שרק במקום צורך גדול יש להקל כנ"ל, [כגון מחמת שחם במקום], והגרשז"א (בספר שמירת שבת כהלכתה פרק י"ג הערה ס"ג) והגר"נ קרליץ (בלקט הלכות יו"ט שם) ס"ל שמותר לעשות גרמא דלעיל רק באקראי ולא בקביעות. ומותר לגרום את כיבוי הלהבה על ידי פתיחת חלון נגדה, ובלבד שבשעה שפותח אין הרוח נושבת (אור לציון שם).

ג. אין לאפות בתנור חשמלי ביום טוב, אלא א"כ הודלק ע"י שעון אוטומטי שהוכן מערב יום טוב²⁹, וכן הדין לענין להפעיל מיקסר ביום טוב (חזו"ע הלכות יו"ט עמוד נה'), ומ"מ דבר פשוט, שבתנור חשמלי או בכל מכשיר שיש בו דרגות חום, אין לשנות את מצבו, אף לא להגדלת החום ביו"ט לצורך אוכל נפש, שכל שינוי בפיקוד חשמלי קיים איסור [מבעיר, בונה וסותר].

ד. לכבות ולהדליק אש ע"י גוי:

אסור לכבות האש ביום טוב (שו"ע סימן תק"ב סעיף ב' ובן איש חי פרשת במדבר שנה א' אות כ"ה), ולכן אסור לומר לגוי שיכבה ביום טוב, כי מאחר שהוא אסור לעשותו אסור לומר לנכרי לעשותו, ואפילו אם מצויהו קודם יום טוב, אסור (עיין בן איש חי שם אות כ"ט).
ואעפ"כ מותר לומר לנכרי להדליק ביו"ט גפרורים או חשמל לצורך יו"ט או לצורך מצוה (שו"ת אור לציון חלק ג' פרק כ' תשובה ו', ובביאורים שם, וחזו"ע הלכות יו"ט עמוד נג').

ה. בישול ביום טוב:

מותר לבשל ולאפות ביו"ט, ועיין פרטי הדינים בשו"ע (סימן תק"ב וסימן תק"ז), ומ"מ אם זה המבשל אכל בשר ביום טוב, אסור לבשל חלב לאחרים, אלא א"כ יש שהות ביום שיעבור זמן שש שעות אחר אכילת הבשר כדי שראוי שיאכל זה מן התבשיל ההוא בו ביום, אבל אם לא יש שהות ביום שיאכל הוא עצמו ממנו, אסור לבשל לאחרים, מיהו בטלטול שרי (בן איש חי שנה ראשונה פרשת צו אות מ"א).

ו. ליל יו"ט שחל במוצ"ש:

א. בשבת ישתדל להתפלל מנחה מוקדם³⁰ ולאכול סעודה שלישית לפני זמן מנחה קטנה, שזה כשעתיים וחצי לפני השקיעה, וכל זה בכדי שיאכל את סעודת ליל החג בתיאבון (שו"ע תרל"ט סעיף ג). אם עבר הזמן הזה

²⁹ אלא שיש להזהר בעניין הפעלת תנור חשמלי ביו"ט ע"י שעון, שיש תנורים שע"י פתיחת וסגירת הדלת של התנור נדלקת או נכבה נורה קטנה, וכן יש תנור חשמלי שכשפותחים דלת התנור, נפסק זרם החשמל מהחוט המלובן [resistencia], וכן תנור בעל מאוורר טורבו, המתחיל לפעול עם פתיחת הדלת ומפסיק עם סגירתה, אסור לפתוח את התנור אלא לאחר שהוא כבה, וכן כל כיוצא בזה.
³⁰ יום טוב שחל בשבת, אומרים במנחה ואני תפילתי, וקורין בסדר השבוע (משנה ברורה סימן ת"צ ס"ק י"ט).

ולא הספיק לאכול, יאכל סעודה שלישית אך לא יאכל בה יותר מכביצה לחם [54 גרם], (רמ"א תקכ"ט סעיף א' ומשנה ברורה סימן רצ"א ס"ק י"ז).

ב. אסור לעשות מלאכה במוצאי שבת לפני שהבדיל בתפילה, ואם צריך לעשות מלאכה יאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול (ש"ע סימן רצ"ט סעיף י'), וכן ביום טוב שחל במוצאי שבת, אסור לעשות מלאכה לצורך אוכל נפש עד שיבדיל בתפילה, או שיאמר ברוך המבדיל בין קודש לקודש. ולכן אשה שלא מתפללת ערבית בליל יו"ט, אם רוצה לעשות מלאכה, לפני שבעלה עושה קידוש יקנה"ז, כגון שמדליקה נרות לפני הקידוש, תאמר לפני הדלקת נרות ברוך המבדיל בין קודש לקודש.

ג. יש מי שאומר שליל יו"ט שחל במוצ"ש אסור להתפלל ערבית מתוך המחזור, מכיוון שהאדם קורא באור לפני שבירך ברכת מאורי האש, ואסור לו ליהנות לפני שמברך, ואף שבכל מוצאי שבת גם היה צריך להיות אסור לקרוא קודם ההבדלה, מ"מ שבמוצאי שבת רגילה אדם בקי בעל פה בתפילת עמידה ואומר אתה חוננתנו, אבל במוצאי שבת שהוא גם יו"ט אדם רגיל לא זוכר את כל התפילה בעל פה ונזקק לסידור, ויש מתירים ליהנות מן הנר קודם שיברך עליו, כי ברכת מאורי האש אינה ברכת הנהנין, [שהרי הנאת הנר נפטרת כבר בברכת יוצר המאורות של שחרית], אלא נתקנה זכר לבריאת האש במוצ"ש ע"י אדם הראשון, עיין תוס' (מסכת פסחים דף נ"ג ע"ב ד"ה אין), ומשנה ברורה (סימן רח"צ ס"ק א' ובסימן רט"ז ס"ק ד' ובביאור הלכה סימן רצ"ו סעיף ח' ד"ה לא).

למעשה, המנהג להתפלל מתוך הסידור אף שלא בירכו מאורי האש, לפי שאין זה הנאה גמורה דקצת שגורה בפיו, והמחמיר יחמיר לעצמו, אבל לא יורה לאחרים להחמיר (עיין ברכי יוסף סימן תקצ"ט אות ב', שערי תשובה שם אות א' ובסימן תרצ"ג ס"ק א', משנה ברורה סימן תקצ"ט ס"ק א', סימן תע"ג ס"ק ה', סימן רח"צ ס"ק ד' ושער הציון שם ס"ק ג', שער הציון סימן תרצ"ג ס"ק ה', כף החיים סימן תקצ"ט ס"ק ו', שמירת שבת כהלכתה פרק ס"א הערה מ"ז ומנחת שאול הלכות תשעה באב, דיני תשעה באב שחל במוצ"ש).

ד. בליל יו"ט מבדילים בתפילה ואומרים באתה בחרתנו "ותודיענו", אם לא אמר אינו חוזר (ש"ע סימן תצ"א סעיף ב' משנ"ב ס"ק ד'). שכח ולא אמר ותודיענו בתפילה, י"א שאם טעם לפני שעשה קידוש של יקנה"ז, חייב להתפלל שנית להזכיר הבדלה בתפילה (הגר"ע יוסף בהליכות עולם חלק א' עמוד שי"א והגרש"מ קליין) וי"א שאינו חוזר (ש"ת אור לציון חלק א' סימן ל"ז וחלק ג' פרק י"ח תשובה ה').

ה. יו"ט שחל במוצ"ש, לא מברכים בהבדלה על בשמים, כיון שאוכלים ביו"ט מאכלים טובים שמיישבים את הדעת כמו בשמים (משנה ברורה סימן תצ"א ס"ק ג'), [ויש להסתפק באנשים שאוכלים מאכלי חלב בליל שבועות, האם גם בזה יש ישוב הדעת או לא, ונראה דכיון שיש קידוש, שפיר יש בזה משום ישוב הדעת].

ו. ברכת בורא מאורי האש: בקופת הצדקה של רמת אלחנן, יצאו בערב שבועות תשע"ט במגבית לקראת חג השבועות, ומלבד השכר הגדול שיהיה לכל התורמים מהשי"ת, מעניקה הקופה שי לכל תורם, נר הבדלה מיוחד למוצאי השבת שהיא גם ליל חג השבועות.

המדובר בנר מיוחד התואם את פרטי ההלכה לפי רוב הפוסקים, כשמצד אחד הוא משמש כאבוקה, ומצד שני הוא גם מכובד ומראהו מתאים ליום טוב.

הבעיה המתעוררת תמיד בעיתוי זה, כשליל יו"ט חל במוצאי שבת, היא, שלוקחים 2 גפרורים, או 2 נרות, וכדי לא להביא לכיבויים משליכים אחר כך את האש ארצה ובפעולה זו יש אקט לא בטיחותי, והוא גם לא מכבד את היום טוב.

בנוסף לכל הנ"ל יש חששות נוספים של הדלקה שלא לצורך, ריבוי אורה, ממחק, וכן בחיבור הנרות קיים חשש של ממרח וכיבוי ע"י טפטוף החלב על הלהבה, עיין בביאור הלכה (סימן תקי"ד סעיף ב' ד"ה ויכבה), וע"פ זה יש דס"ל שיש להחזיק את שני הנרות זה ליד זה מבלי שיתחברו (גרש"א בספר יו"ט שני כהלכתו פרק א' הערה ס"ז), וי"א שאין לחוש (אגרות משה או"ח חלק ה' סימן כ' אות ל' והגר"ש אלישיב בספר יו"ט שני כהלכתו שם הערה ס"ח) משום דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, ואין דרך היתוך בכך.

וכן בשו"ע (סימן תק"ב סעיף ב') ובמשנה ברורה (שם ס"ק י"ט) נאמר ששני נרות המחוברים זה לזה, יש חשש בהפרדתם משום איסור כיבוי, ועל פי זה פסק האור ציון (חלק ג' פרק י"ח תשובה ו') שיש חשש איסור כיבוי בהפרדת הלהבות, ולכן אין לקרב שני גפרורים זה לזה, מיהו דעת הגר"ש אלישיב (בספר יו"ט שני כהלכתו פרק א' הערה ס"ח) שאין בזה משום איסור כיבוי, כיון שאין מטרת קירוב הנרות שיתחברו ויהיו מדורה אחת, אלא רק שיתקרבו הלהבות, ולדעתו, צריך לקרב את הלהבות של שני הנרות, וכן היא דעת האגרות משה (או"ח חלק ה' סימן כ' אות ל'), ואף אם נגעו פתילות, לית לן בה (הגר"ש שם), ועיין בספר חוט שני (יו"ט פרק י"ג ס"ק ג' אות ד').

נר ההבדלה המיוחד שיחולק לתורמי קופת הצדקה של רמת אלחנן, עונה אפוא על כל התנאים, הפטנט הייחודי יסייע לנו לקיים את מצוות נר הבדלה בהידור רב, ובבטיחות מרבית.

יצוין כי בהדלקת נר נוסף, מיוחד, לצורך ברכת הנר, ללא שמוסיף בשמחת יו"ט, יש גם חששות של ריבוי אורה שלא לצורך אוכל נפש, וחשש נוסף של נר בטלה, יעוין בשו"ע (סימן תקי"ד סעיף ה'), ואילו על ידי הצבת נר יקנה"ז על השולחן, יצאנו גם מחששות אלה, שכן הכל מודים שהוא מוסיף אורה ושמחת יו"ט. ועיין בספר הלכות יום טוב ביו"ט (חלק ב' סימן י"ד) שכתב שהגר"ש אלישיב נהג להשאיר אבוקה על השולחן במשך הסעודה לשמחת יו"ט.

ברם, כשהציגו את הנר בפני הרה"ג יצחק זילברשטיין, אמר שלפני השימוש בנר זה, יש להבהב אותו לפני שבת, לקיים את דברי הרמ"א (בסימן רס"ד סעיף ט'), בשל העובדה שהשעווה מכסה קצת את הפתילה, ומי שבא להדליקו, מבעיר לפני כן את השעווה, והיא הבערה שלא לצורך האסורה ביו"ט, ולכן, יש לזכור להבהב את הנר, לפני שבת.

מיהו הרה"ג רבי מרדכי הלוי שוורצבורד אמר שדעת הגרמ"ש קליין שיש לחוש אף בנר זה משום איסור הדלקת נר של בטלה ביום טוב, כיון שאינו זקוק לאורו, ואבוקה אינה מעכבת בהבדלה, ולדעתו אין להדליק נר אבוקה וגם לא לחבר שני גפרורים לעשות אבוקה.

והעיד על בעל שבט הלוי שהיה מברך בורא מאורי האש על הנרות שהודלקו לצורך יום טוב אף שלא מקיימים דין אבוקה, וזה לא נקרא שעושים מצוות חבילות חבילות, כי הקידוש וההבדלה הם כאן ביחד, [מיהו עיין משנה ברורה (סימן רצ"ח ס"ק ו') משם הגר"א שצריך נר מיוחד], ועיין בספר לקט הלכות יו"ט (פרק ח' הערה ז').

ז. בסיום ברכת הבדלה חותם המבדיל בין קודש לקודש, ואם טעה וחתם המבדיל בין קודש לחול, יש אומרים שיחזור שנית כיון שמשנה ממטבע שתקנו חכמים, (כמבואר בשו"ע סימן נ"ט שאם שינה בחתימה לא יצא) ויברך שנית ברכת הבדלה (שו"ת שבט הלוי חלק ח' סימן קי"ח), ויש אומרים שבדיעבד יצא ידי חובה (הגר"ש"א בספר הערות למסכת חולין דף כ"ו ע"ב, וכך היא דעת הגר"ע יוסף זצ"ל, עיין חזו"ע פסח עמוד ערב).

ח. נהגו שנשים לא שותות מכוס של הבדלה (משנ"ב סימן רצ"ו ס"ק ו'), ומ"מ נשים יכולות לשתות מכוס של יקנה"ז, כיון שיש בו גם כוס קידוש, והעיקר הוא הקידוש (הליכות שלמה פסח פרק ט' סעיף כ"ג, דבר הלכה אות מ"ז).

ט. שכח לעשות הבדלה בקידוש יש כמה מצבים, וכדלהלן:

התחיל לאכול סעודת יום טוב, ונזכר באמצע סעודת יו"ט שלא עשה הבדלה, חייב להפסיק מיד באמצע הסעודה ויעשה הבדלה, כיון שאסור להמשיך לאכול בלי הבדלה, ויברך ברכת מאורי האש וברכת הבדלה. ואם היה דעתו לשתות יין באמצע הסעודה אינו צריך לברך בורא פרי הגפן, ואם לא היה דעתו לשתות יין באמצע הסעודה, יברך גם בורא פרי הגפן (גליון רעק"א לשו"ע סימן תע"ג ומשנה ברורה שם ס"ק ה').

אם נזכר אחרי הסעודה שלא עשה הבדלה, יברך הגפן, מאורי האש ואח"כ ברכת הבדלה. אם נזכר למחרת ביו"ט ביום, שלא עשה הבדלה, יברך הגפן והבדלה ויחתום המבדיל בין קודש לקודש, ולא יברך מאורי האש.

נזכר במוצאי יום טוב שלא עשה הבדלה של שבת בליל יו"ט, חייב לעשות במוצאי יום טוב הבדלה עבור יום טוב וגם עבור שבת, ויברך המבדיל בין קודש לחול ומקיים בזה גם מצות הבדלה של שבת (שמירת שבת כהלכתה פרק ס"ב סעיף י"ט).

ז. מקלחת ביו"ט:

מים צוננים: מותר להתרחץ ולטבול במים קרים ביום טוב, וכן אין לחוש משום סחיטה³¹ (שו"ע סימן תקי"א סעיף ב' ושו"ת אור לציון חלק ב' פרק ל"ה בביאורים לתשובה ב', וחלק ג' פרק כ"א בביאורים לתשובה א'), ויש שנהגו שלא לרחוץ כלל, משום דמצוי לבוא לידי סחיטת שער, ורק רוחצים חלקי הגוף שאינן מכוסים בשערות (משנה ברורה סימן שכ"ו ס"ק כ"א ושמירת שבת כהלכתה פרק י"ד סעיף י"א).

מים חמים: ז"ל הרמב"ם (הלכות יו"ט פרק א' הלכה ט"ז) רחיצה וסיכה הרי הן בכלל אכילה ושתיה ועושיין אותן ביום טוב, שנאמר (שמות פרק י"ב) אך אשר יאכל לכל נפש לכל שצריך הגוף, לפיכך מחמין חמין ביום טוב ורוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל כל גופו אסור משום גזירת מרחץ עכ"ל, הרי דס"ל שאיסור רחיצת כל הגוף במים שהוחמו ביו"ט אינו אסור אלא מדרבנן, ולכן לשיטתו מותר לרחוץ כל הגוף במים שהוחמו מערב יו"ט, משום שגם אם יעבור ויבשל מים ביו"ט, לא יעבור אלא על איסור דרבנן, מיהו התוס' במסכת שבת (דף ל"ט ע"ב ד"ה וב"ה) ס"ל שאיסור רחיצת כל הגוף במים שהוחמו ביו"ט הוא מהתורה משום שאינו שווה לכל נפש ע"ש, ולשיטתם אסור לרחוץ כל הגוף אף במים שהוחמו מערב יו"ט, ורעק"א (בתשובה מהדורא קמא סימן י"ז) כתב להקשות על התוס', דהא גם פניו ידיו ורגליו בכלל כל גופו, והלא ביו"ט מותר להרבות בשיעורים.

לדינא, השו"ע (שם) פסק כהרמב"ם, שאם הוחמו מערב יו"ט מותר כל גופו אפי' כאחד, ואם הוחמו ביו"ט מותר רק פניו ידיו ורגליו, ואילו הרמ"א (שם) פסק להחמיר בכל אופן, דהיינו שאסור לגדול לרחוץ כל גופו

³¹ אלא שיש לזהר מסחיטת שער האסורה מדברי סופרים, והטובל בשבת בין איש בין אשה לא יסחטו השערות שלהם, אלא יביאו מטפחת גדולה המיוחדת לניגוב, ויתנגבו בה ויקנחו בה פניהם וראשם, ואף על גב דע"י הקינוח נסחט השער, הוי סחיטה כלאחר יד, וכיון דסחיטת שער דרבנן התירו בכה"ג דאי אפשר, משום דהוי כלאחר יד והמים הנסחטין הולכין לאיבוד, ועכ"ז לא יקנח בכח, אלא בנחת לאט לאט עד שיבלעו המים שבשער במטפחת (בן איש חי שנה ב' פרשת פקודי אות ח'). ומ"מ בשעה שמתקלח, כתוב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ד הערה ט') בשם הגרש"א שמסתבר ששערות שבתוך המים לית בהן משום איסור סחיטה אם מרפה לבסוף את ידיו והמים נכנסים שוב לשערות.

אף במים שהוחמו מערב יו"ט, ורק במקום חולי קצת מותר לחמם מים ע"י גוי, או אפי' במים שהוחמו ביו"ט ע"י ישראל לצורך קטן שמתקלח כל יום, [ועיין משנה ברורה שם ס"ק י"ח, חזון עובדיה (הלכות יו"ט עמוד מא'), הליכות עולם (חלק ד' עמוד רח') ושמירת שבת כהלכתה (פרק י"ד הערה י"ב ג)].

מים פושרים: כל שהמים חמים פחות מ 37 מעלות צלזיוס, אינם נחשבים חמים (אור לציון חלק ג' פרק כ"א תשובה א'), [ואף אם יש לו מים רותחים, ומערבב בהם מים צוננים, ונהפכו לפושרים, י"א שנחשב לצונן, כיון שבסופו של דבר מתרחץ בפושרים (עיין במשנה ברורה סימן תקי"א שער הציון ס"ק כ"ה ובספר שמירת שבת כהלכתה פרק י"ד הערה ט"ו)].

דין של מצטער: י"א שאם מצטער ממניעת הרחיצה, אע"פ שאינו בגדר חולה, אינו בכלל הגזירה ומותר לו לרחוץ כל גופו אפי' במים חמים שהוחמו ביו"ט, וגם בני אשכנז מותרים באופן זה לרחוץ כל הגוף בחמין שהוחמו מערב יו"ט [עיין רעק"א בגליון לשו"ע (אר"ח סימן ש"ז סעיף ה' וסימן שכ"ו סעיף א') וביאור הלכה (שם ד"ה במים), נר ציון (מנהגי חודש אלול עמוד 316) ע"פ המבואר בשו"ע (סימן שכ"ו סעיף א') וביאור הלכה שם (ד"ה במים) בשם רעק"א, וע"פ האור לציון (חלק ב' פרק ל"ה אות ג')], וע"י אינו יהודי קיל טפי [דהא קי"ל כהרמב"ם שאיסור רחיצת כל הגוף במים שהוחמו ביו"ט ואיסור חימום מים לכך אינו אלא מדרבנן, והוי שבות דשבות במקום צער, וכן הסכים הרה"ג שלמה ידידיה זעפראני שליט"א במכתב ששלח לנו ביום ל"ג בעומר תשע"ח], ובמים פושרים עוד יותר קל [כנ"ל].

ובמקום צער גדול גם לבני אשכנז יש מקום להקל, ומ"מ עדיף בצונן או בפושרין ולא בחמין כלל (מהרש"א שטרן שליט"א במכתב ששלח לנו ביום ט' אייר תשע"ח). ובשנת תש"פ שמשתוללת מגיפת הקורונה בכל העולם ב"מ, נראה דיותר קל, כיון שע"פ הוראת הרופאים יש להתקלח במקלחת חמים לעיתים קרובות, ועיין באיגרות הגרעק"א בעת המגיפה בשנת תקצ"א, המובא בספר איגרות סופרים (סימן כ"ט).

ואין כל האמור אלא בבית, אבל במקלחת בבית הטבילה יש בזה עוד נידון, והוא גזירת בלנים, ולכן אין להתקלח שם (שו"ע שם), וי"א שאף במים פושרים אין להקל אלא רק לענין טבילת מצוה (משנה ברורה סימן תקי"א ס"ק י"ט), וי"א שבמים פושרים או במים צוננים מותר אף בבית הטבילה (עיין אור לציון שם).

סוגי מחממי מים למעשה³²:

דין מים שהוחמו במחמם מים ע"י בערת הגז הנקרא יונקר"ס או CALEFON [שצינור המים עובר דרך האש ומתחממים], דינם כדין מים שהוחמו ביו"ט, [ואם הפיילוט (PILOTO) דלוק, מותר³³ לפתוח את המים לצורך רחיצת פניו ידיו ורגליו, אבל לא לסגור, ולסגור ע"י גוי מותר כשמרמז לו בדרך סיפור, עיין שש"כ (פרק י"ג סעיף ט"ו), ואם מצטער, מותר אף לצורך כל הגוף ע"י שהגוי יפתח ויסגור, וכן הסכים הרה"ג שלמה ידידיה זעפראני שליט"א במכתב הנ"ל, ודבר פשוט שלכתחילה עדיף במים פושרים].

דין מים שהוחמו בדוד ביתי, [כמין קומקום ענק, שהמים מתחממים ע"י אש, הנקרא TERMOTANQUE, ואחרי שהוחמו הדוד שומר על חמימות המים], דינם כדין מים שהוחמו ביו"ט [ואין היתר אלא לצורך פניו ידיו ורגליו (עיין משנה ברורה בסימן תקי"ד שער הציון ס"ק ט"ו) או אפי' כל גופו כשמצטער כנ"ל], אך אם היו המים חמים מערב יו"ט, דינם כדין מים שהוחמו בערב יו"ט, ושמירת החום לא נחשב שהוחמו ביו"ט. ומה שע"י ההשתמשות במים נכנסים מים קרים במקומן, לדעת הגר"ע יוסף (בשו"ת יביע אומר חלק ד' סימן ל"ד ובספר חזו"ע הלכות שבת עמוד תה' ובהלכות

³² כל האמור להלן היינו דוקא במתקני חימום מים מכנים, אבל מתקני חימום מים חשמליים יש בזה משום מבעיר או בונה לפי החזו"א, ויש לעיין בדינם בנפרד, ועיין בהערה הבאה.

³³ והיום שיש מתקנים כאלו עם לוח בקרה דיגיטלי, עיין בספר ארחות שבת (חלק ג' פרק כ"ו הערה ע"ב) שמבואר שאפשר לצדד להתיר, ומ"מ נראה שעדיף לפתוח ע"י גוי.

י"ט עמוד מב') מותר, כיון שזה פסיק רישא [וגרמא], וכן כתוב בשו"ת אור לציון (חלק ג' פרק כ"א בביאורים לתשובה א' ד"ה ואין לחוש), וע"ש שציין לדברי המשנה ברורה (בסימן תק"ג ס"ק י"ד), וכן מבואר מדברי הגר"ש ואזנר בקובץ מבית לוי (חלק י"ד עמוד כד') דהיכא דהוי דחימום המים הוי איסור דרבנן [כמו דוד שמש בשבת או בישול מים ביר"ט] אין בזה איסור כיון שאינו אלא פסיק רישיה דלא איכפת ליה³⁴, ויש אף צד שחימום המים אינו נחשב כמעשה שעשה בידיים אלא כגרמא (עיין משנה ברורה הוצאת דרשו סימן תקי"ד הערה 15), ואילו לדעת הגרי"ש אלישיב (עיין בספר שמירת שבת כהלכתה פרק א' סעיף מ"ה ובספר שבות יצחק דיני דוד שמש פרק י"א אות א' ואות ב') כל כי האי יתכן שאסור כיון שבסופו של דבר המים הקרים שמתחממים ישמשו לו לטובתו, והוי פסיק רישא דניחא ליה, ולכן לשיטתו בכל אופן אין להתיר אלא לצורך פניו ידיו ורגליו, או אפי' כל גופו במצטער הרבה ע"י שהגוי יפתח ויסגור את המים (הרה"ג שלמה ידידיה זעפראני שליט"א במכתב הנ"ל), ודבר פשוט שלכתחילה עדיף במים פושרים. דין מים שהוחמו בדוד המשותף לכל דיירי הבנין, [הנקרא CALDERA CENTRAL, והוא פועל כמו הדוד ביתי הנ"ל], דינם כדין הדוד הביתי הנ"ל, וכשיש דיירים גויים בבנין אפשר דקיל טפי, כיון דאפשר לומר שהמים התחממו ע"י שימוש של הגוי, עיין משנה ברורה (סימן תקי"א ס"ק י"ט ושער הציון ס"ק כ"ה), אגרות משה (חלק א' סימן קכ"ו סוף ענף ב'), הליכות עולם (חלק ד' עמוד רט' בהערה), ספר חזו"ע (הלכות יר"ט עמוד מא') ובספר שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ד הערה י"א), [ובפרט לדעת רעק"א (בסימן שכ"ו על המגן אברהם ס"ק ד') דס"ל שכל שהמים מתחממים בלא פעולה ביר"ט, נחשב כהוחם מבעו"י].

ח. הכנה מיר"ט לחבירו:

אסור לאפות או לבשל או לשחוט ביום טוב לצורך מחר, ואפי' ראש השנה שהוא יומא אריכתא אין יר"ט אחד מכין לחבירו (שו"ע סימן תק"ג סעיף א', רמ"א סימן תרס"ז סעיף א' ומשנה ברורה שם ס"ק ה'). ונחלקו הפוסקים האם מותר להוציא אוכל מהמקפיא, וכן להדיח כלים וכיוצא מיר"ט אחד לחבירו, דהנה קיי"ל בשו"ע (שם) שאסור לאפות או לבשל וכו' ביום טוב לצורך מחר אפילו הוא שבת או יום טוב, וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק א') דהיינו אפי' בדבר שאינו מלאכה רק טירחא בעלמא, כגון הדחת קערות והבאת יין מיר"ט לחבירו, ג"כ אסור כמו שנתבאר (בסימן תרס"ז ס"ק ה'), [ולכן אין לטלטל הטלית מבית הכנסת למחרת אם אין לו שום צורך היום, ורק אם מפחד שיגנבו לו וכיוצא, נקרא צורך ומותר, וכן מותר לצאת מעוטף אף שאין בו צורך כלל], מיהו עיין במשנה ברורה (בסימן תרס"ז שם ס"ק ה') שהביא את דברי החיי אדם (בכלל קנ"ג סעיף ו') שבשעת הדחק מותר להביא מים ויין מיר"ט לחבירו, ורק צריך להביאו בעוד היום גדול [שכך אפשר לתלות שיצטרך אותם מבעו"י] ובשינוי קצת, וטעם החיי אדם הוא, משום שאיסור הכנה הוא דווקא כשרוצה להרויח זמן ע"י שלא יצטרך לעשות דבר זה בלילה, אבל כשיש לו כוונה אחרת, או באופן שלא יוכל לעשות דבר זה בלילה ויוכל לבוא לידי הפסד לא אסור.

ועל פי זה יש מהפוסקים שכתבו להתיר להוציא ביום טוב ראשון או בשבת מהמקפיא אוכל קפוא על מנת שיהיה מוכן לאכילה או לבישול מיד בליל יר"ט שני, כיון שכוונתו שיוכל ליישב מיד אחר התפילה

³⁴ לכאורה זה דוקא בארץ ישראל וכיוצא שהדוד מים נמצא על הגג, ואז המים יורדים או זורמים בלי עזרת מים הקרים, אבל בארה"ב שהדוד נמצא ב-basement מתחת לקרקע, ואין שום אפשרות למים החמים לעלות אל הדוש בלי שיכנס מים קרים לעשות לחץ pressure, א"כ כן ניחא ליה ואיכפת ליה שיכנס מים קרים, וא"כ לכאורה אין היתר.

לסעודת יום טוב ולא יצטרך להמתין זמן רב ולהתבטל מעונג יום טוב, [וכן נראה מדברי המשנה ברורה (בסימן תרס"ז ס"ק ו') שהביא דברי החיי אדם (שם) דס"ל דהא דקי"ל (ברמ"א סימן תרס"ז סעיף א') דאסור להעמיד השלחנות והספסלים בבית לצורך הלילה, דהוי הכנה, היינו דוקא לסדרן, דהיינו להניח הטבלא על הרגלים, אסור, אבל להביאן מהסוכה לבית, מותר ע"כ, וע"ש בחיי אדם שכתב בזה"ל, לכן אם השלחן הוא של פרקים, לא יניח הטבלא על הרגלים, דכשגומר איזה דבר, הוי הכנה, אבל ההבאה לביתו, לא הוי הכנה, ונראה לי, דכן מוכח, שהרי (בסימן תט"ז סעיף ב') מבואר להדיא דמותר להוליך העירוב לצורך יום שני, והוא גמרא ערוכה במסכת עירובין (דף ל"ח ע"א) דדוקא אם אמר זה יהא עירוב הוי הכנה, אבל ההולכה לא הוי הכנה, וכן פרש"י להדיא במסכת ביצה (דף מ' ע"א במשנה מי שזימן וכו' בד"ה לא יוליכו וכו') מנות מידם לביתם לסעודת הלילה, אלא על כרחך דדוקא היכא שגומר איזה ענין, מקרי הכנה עכ"ל החיי אדם, הרי להדיא שכל שההכנה אינה מושלמת, אינה נחשבת הכנה, וא"כ ה"ה בנידון דידן, מותר להוציא את האוכל מהמקפיא ע"מ לבשלו בליל יו"ט], מיהו בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק י' סעיף י') מחמיר בזה, (ועיין בספר פסקי תשובות סימן תק"ג סעיף א').

ונראה שאף לשיטת המחמירים, אשה שממתנת בכל מוצאי שבת כשיטת ר"ת [לחומרא], כאן אין לה להחמיר כשיטת ר"ת לענין זה, כיון שאין זה מעיקר הדין, ולא זאת בלבד, אלא י"א שאף יכולים לעשות כל מלאכה דרבנן [כגון לחמם את התבשילים יבשים], לאחר שלושים וחמש דקות לאחר השקיעה, כיון שאין בזה מלאכה דאורייתא (נר ציון שם פרק ו' הלכה נ"ה).

וכן דבר פשוט שמותר לעשות הפסק טהרה ובדיקות שבעה נקיים אף שיחול ליל טבילה בחול לאחר החג. ודע, כי ע"י נכרי אפשר להכין מיו"ט לחבירו כל דבר שאיסורו משום טירחא בעלמא ועובדין דחול, כגון שטיפת כלים, הכנת השלחן וכיוצא בזה (פסקי תשובות שם).

ט. הכנה מיו"ט שני לשבת:

נחלקו הפוסקים האם ניתן לסמוך על עירוב תבשילים כדי לקפל את הטלית מיו"ט שני לשבת, דהנה השער הציון (בסימן תרס"ז ס"ק ז') מביא שיטת רעק"א (על המגן אברהם שם ס"ק ג') דס"ל דהעירוב תבשילין מהני אף לדברים כאלו, ולא רק לצורך סעודה, ולכן ע"י עירוב מותר לקפל טלית מיו"ט לשבת, וכן מותר להכין את הספר תורה ביו"ט לשבת (וכן נקט בשו"ת אור לציון חלק ג' פרק כ"ב בביאורים לתשובה ו'), מיהו השו"ע הרב (בסימן תק"ג סעיף ג') והשערי תשובה (בסימן תרס"ז ס"ק א') בשם האליה רבה (ס"ק ה') ס"ל שעירוב תבשילין אינו מתיר רק צרכי סעודה שבת, ולא שאר הכנות לשבת, וכן היא דעת החיד"א במחזיק ברכה (בסימן תרס"ז ס"ק ב'), וכך היא שיטת הרמ"א (בסימן תקכ"ח סעיף ב') לפי הבנת המגן אברהם והמשנה ברורה (שם ס"ק ב'), ועיין משנה ברורה (בסימן ש"ב ס"ק י"ז, סימן תקכ"ז ס"ק ל"ז ושו"ת שבט הלוי חלק ג' סימן ס"ח).

אסור להדיח כלים או לסדר את הבית מיו"ט שני לשבת, אלא א"כ אם מדיח הכלים או מסדר את הבית כדי שיהיה נאה ומסודר ביו"ט עצמו (משנה ברורה סימן תרס"ז ס"ק ו'), וכן מותר להציע את המיטות מיו"ט לשבת (שער הציון סימן ש"ב ס"ק כ"ג), ואם עשה עירוב תבשילין בערב יו"ט, מותר אף להדיח כלים ושאר דברים מיו"ט שני לשבת, משום שהעירוב תבשילין מועיל [לכו"ע] אף לעניינים אלו, כיון שעניינים אלו הם בכלל צרכי סעודה (שבט הלוי חלק ד' סימן נ"א אות ב' ע"פ שו"ע הרב בסימן תק"ג שם).

י. הוצאה לצורך ושלא לצורך:

הוצאה לצורך: מבואר בגמרא במסכת מגילה (דף ז' ע"ב) שמלאכת אוכל נפש מותרת ביו"ט שנאמר (שמות פרק י"ב פסוק ט"ז) אך אשר יאכל לכל נפש וגו', ומלאכת הוצאה בכלל מלאכת אוכל נפש כמבואר בגמרא במסכת ביצה (דף י"ב ע"א), וכן פסק השו"ע (בסימן תצ"ה סעיף א' ובסימן תקל"ח סעיף א').

הוצאה שלא לצורך ושלא לצורך כלל: ובגמרא במסכת ביצה (שם) נחלקו ב"ש וב"ה אי אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלא לצורך, ולדינא קי"ל בשו"ע (שם) כב"ה דאמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך, הותרה נמי שלא לצורך.

ונחלקו הראשונים מה הוא הגדר הוצאה לצורך ושלא לצורך, י"א שלצורך היינו לצורך אכילה, ושלא לצורך היינו לצורך קטן, אבל שאין הוא צורך היום כלל אסור אף לב"ה (ר"ף מסכת ביצה דף ה' ע"ב מדפי הר"ף, והר"ן שם), וי"א דהוצאת כלים אע"פ שאין בהם צורך כלל היום, מותר כל שאינו מוציא לצורך מחר (רש"י במסכת ביצה שם ד"ה אלא), אלא שאף לדעה זו, י"א שיש עכ"פ איסור מדרבנן (מגיד משנה הלכות יו"ט פרק א' הלכה ד' וב"י בסימן תקל"ח), וכן קי"ל לדינא, שאסור להוציא שלא לצורך כלל (שו"ע סימן תקל"ח סעיף א').

ומ"מ לצורך כל שהוא מותר, כגון לצורך מצוה, אף שהיא מצוה דרבנן מותר (ביאור הלכה סימן תקל"ח סעיף א' ד"ה הצריכים), או לצורך טיול (רמ"א שם), וכן מותר להוציא קטן אפי' לטייל (מגן אברהם שם ס"ק א'), ואף שאם יניח את הקטן אצל אמו לא יבכה, ויהיה ניחא לקטן בצוותא דאימיה, מ"מ אם יש לאב געגועים על בנו, ושם האב בהיותו עמו, ג"כ מותר (משנה ברורה שם ס"ק ג'), ולהוציא כליו מחשש שיגנבו, י"א שמותר להוליך עמו (הכרעת הרמ"א שם), וי"א שאסור (ט"ז שם ס"ק א'), מיהו במחזורים, אם חושש שיגנבו לו אותם, שרי, דהתירו סופן משום תחילתן (מגן אברהם שם ס"ק ב').

הוצאה ספק לצורך: ודע דאף הכלים ששייכים לאוכל נפש, כגון סכינים וכה"ג, אם כבר גמר סעודתו ולא יצטרך עוד אליהן, אסור להוליכן עמו בר"ה או בכרמלית, ויש מקילין בסכינים שמא יזדמן לו איזה פרי לחתוך בו, מיהו אם ידוע לו בודאי שלא יצטרך לסכין בהליכה זו כגון שהולך לביהכ"נ וכה"ג, אסור להוליכו עמו לדברי הכל (משנה ברורה שם ס"ק י').

ריבוי בשיעורים בהוצאה: איתא במסכת ביצה (דף י"ז ע"א) ממלאה אשה כל הקדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת, ממלא נחתום חבית של מים אף על פי שאינו צריך אלא לקיתון אחד, והיינו טעמא פרש"י שם משום דבחד טיחרא סגי, וכן פסק השו"ע (בסימן תק"ג סעיף א' וסעיף ב'), וי"א שה"ה במי שיש לו צרור מפתחות, שאינו צריך להוציא המפתחות שלא ישתמש בהם, אלא יכול לצאת לרה"ר עם הצרור מפתחות כרגיל (שמירת שבת כהלכתה פרק י"ט הגה"ה י"ד), וכן מי שיוצא עם עגלת תינוק ביו"ט לרה"ר, אינו חייב לרוקן את כל התכולה שיש בעגלה (שו"ת שבט הלוי חלק י' סוף סימן ע"ז), וי"א שאין להתיר ריבוי בשיעורים אלא בדברים הראויים לו ביו"ט, אבל בלאו הכי לא, ולכן אם יש שם מפתחות שאין לו בהם שום שימוש ביו"ט, אסור להוציאם לרה"ר (אגרות משה חלק ב' סימן ק"ג ושו"ת משנה הלכות חלק י"א סימן תכ"ג).

חג השבועות

עצרת הוא חג קדוש מאוד, אשר בו קדשנו השם יתברך בתורתו ומצותיו, ובחר בנו מכל העמים, ואי לאו האי יומא דקא גרם, כסדום היינו לעמורה דמינו, וחוקות שמים וארץ לא נתקיימו, באופן שראוי לשמוח ביום הזה, ואי אפשר שלא לשמוח, כי טוב לנו טובת התורה והמצוות מכל טובות העולם הזה ומכל חיי העולם הבא.

וקריאת התורה בליל עצרת בסדר המתוקן מרבנו האר"י ז"ל, היא נפלאות ועושה רושם למעלה, קישוטין אל השכינה, אשרי ילוד אשה שזכה לכך אשר מלך העולם איום ונורא, מלך גדול אשר לגדולתו אין חקר, המשילו במעשי ידיו, ורוכב שמים בעזרו, וישראל עושה חיל ומוסיף כח בפמליא של מעלה, על זאת יגל יעקב ישמח ישראל בעושו, יעלזו חסידים בכבוד, ויהיו רק עסוקים בסדר הלימוד כל הלילה, אל דמי להם, בשפה ברורה ביראה ואהבה ושמחה רבה יותר ויותר ממוצא שלל רב, בתת לב מה נעשה בשמים ממעל על ידנו, ומה הימים האלו מה הגיע אלינו.

ובכן עושה אלה, הנה שכרו איתו, בני סמיכי וחיי אריכי ומזוני רוויחי כמו שכתוב בזוהר הקדוש, ולפי גודל השכר, שממנו נדע שעושה נחת רוח גדול למעלה, לו בכח יגבר איש להעביר שנה מעיניו ולהיות ער כל הלילה, ובלבד שלא יהא יושב ובטל או מדבר דברים בטלים או אסורים עם המעלה עשן בפיו, כי עושה אלה, השינה הנאה להם והנאה לעולם, אבל עבדי ה' העומדים בבית ה', בלילה הזה לה', צריכים להיות עוסקים בתורה כל הלילה בלי הפסק, ולפום צערא אגרא, והוא תיקון גדול לפגם הראות שפגם בראותו ראיות אסורות, כגון נשים ואלילים, ועל אשר פגם בכמה לילות, עמל וכעס שהיה נעור להכעיס את בוראו בשחוק וקלות ראש וכהנה רעות.

והכל הולך אחר החתום שיתגבר כארי להיות ער בשעת קריאת שמע ותפלה, שאם לא יוכל לעמוד, יותר טוב שינוח מעט בלילה, או ישכב כל הלילה, ולא יקרא קריאת שמע ותפלה כשהוא מנמנם. ויאחז צדיק ארחות צדיקים לטבול במקוה טהרה באשמורת הבוקר, כי סודה רם ונישא, וקונה הארה וקדושה וטהרה לנפשו.

ואחר התפלה יאכל משמנים וישתה ממתקים כפי כחו לכבוד היום כי קדוש הוא, והכל מודים דבעינן נמי לכם, ואחר שינוח מעט יחזור ללימודו, כי חביבה תורה ובפרט בשעתה ביום נתינתה.

ומה טוב, דבר בעתו, לשפוך נפשו בימים האלה ובזמן הזה שיזכה הוא ובניו לכתרה של תורה, ללמוד וללמד, לשמור ולעשות.

פלא יועץ ערך עצרת